



DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Rzeszów, dnia 13 lutego 2024 r.

Poz. 979

UCHWAŁA NR LIV/454/2024 RADY GMINY BIAŁOBRZEGI

z dnia 31 stycznia 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Białobrzegi na lata 2024 - 2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2023r. poz. 40 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022r. poz. 840 ze zm.), Rada Gminy Białobrzegi

uchwała, co następuje

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad zabytkami Gminy Białobrzegi na lata 2024 - 2027 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie powierza się Wójtowi Gminy Białobrzegi.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady

Jerzy Świętoniowski

**GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY BIAŁOBRZEGI
NA LATA 2024-2027**



Białobrzegi, 2023

SPIS TREŚCI

<u>1. Wstęp</u>	4
<u>2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami</u>	4
<u>3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce</u>	5
<u>4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego</u>	8
<u>4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami</u> ..	8
<u>4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022</u> ..	8
<u>4.1.2. Narodowa Strategia Kultury na lata 2007-2013 wraz z jej Uzupełnieniem na lata 2004-2020</u> .	10
<u>4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030...</u>	12
<u>4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu</u>	13
<u>4.2.1. Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030</u>	13
<u>4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego Perspektywa 2030</u>	14
<u>4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025</u>	15
<u>4.2.4. Strategia rozwoju turystyki w województwie podkarpackim</u>	16
<u>5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego</u>	17
<u>5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)</u>	17
<u>5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Białobrzegi na lata 2023-2032</u>	17
<u>5.1.2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białobrzegi</u>	21
<u>5.1.3. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy</u>	29
<u>5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy</u> ... 31	
<u>5.2.1. Zarys historii obszaru gminy</u>	32
<u>5.2.2. Krajobraz kulturowy</u>	32
<u>5.2.3. Zabytki nieruchome</u>	33
<u>5.2.4. Zabytki ruchome</u>	42
<u>5.2.5. Zabytki archeologiczne</u>	42
<u>5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych</u>	50
<u>5.2.7. Dziedzictwo kultury niematerialnej</u>	51
<u>5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony</u>	53
<u>5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków</u>	53
<u>6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń</u>	54

<u>7. Założenia programowe</u>	56
<u>7.1. Priorytety programu opieki</u>	56
<u>7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki</u>	57
<u>8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami</u>	58
<u>9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami</u>	59
<u>10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami</u>	59
<u>11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków</u>	60
<u>12. Bibliografia</u>	1

SPIS TABEL

<u>Tabela 1 Lista obiektów nieruchomości objętych Gminną Ewidencją Zabytków</u>	37
<u>Tabela 2 Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Białobrzegi</u>	46

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Białobrzegi jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego. Celem opracowania jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dn. 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Obowiązek wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23 lipca 2003 r. Program sporządzany jest na okres 4 lat, z założeniem ewaluacji jego wykonania co 2 lata. Program nie ma charakteru aktu powszechnie obowiązującego tj. aktu prawa miejscowego, ale jest aktem polityki administracyjnej, służącym podejmowaniu, inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu działań z zakresu ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także promocji dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy jako jednostki samorządu terytorialnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzony jest przez Wójta, a następnie zostaje przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program ogłaszany jest w Dzienniku Województwa Podkarpackiego.

Wskazane w obecnym dokumencie działania są zgodne z wojewódzkimi i gminnymi dokumentami planistycznymi, a planowane zadania oraz zaproponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z dziedziny ochrony zabytków w Polsce.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawę prawną opracowania Programu opieki nad zabytkami stanowi art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022r. poz. 840 ze zm.).

Cele opracowania programu zostały określone w art. 87 ust. 2 ww. Ustawy, tj.:

- Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Prawne regulacje dotyczące ochrony zabytków w Polsce odnajdujemy w następujących ustawach:

3.1. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), – która stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, i w której stwierdzono, że:

- „Rzeczpospolita Polska [...] strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju” (Art. 5),
- „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym” (Art. 6 ust. 1),
- „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie” (Art. 86).

3.2. O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce i która nakłada na gminę następujące obowiązki:

- obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- sporządzenie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- nakaz uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań

i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami),

- nakaz uwzględniania gminnego programu opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami),
- szczegółowe obowiązki samorządu dla objętych ochroną zabytków, które są własnością gminy lub są w jej posiadaniu (art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72 ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami),
- możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale (art. 81 i 82 ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami).

3.3. O samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (Dz.U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.), która określa następujące działania gminy na rzecz ochrony zabytków:

- „do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, co za tym idzie również opieka nad zabytkami. (art. 6 ust. 1),
- zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi (art. 7 ust. 1).

3.4. Pozostałe akty prawne zawierające uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 977 ze zm.),
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.),
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.),
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1336 ze zm.),
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 344 ze zm.),
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.)
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1057)
- ustawa o cmentarzach i chowaniu zmarłych z dnia 31 stycznia 1959 r. (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 887)
- ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 485 ze zm.).

3.5. Akty wykonawcze dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 81),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 roku w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r. poz. 928),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 roku w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110),

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 09 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30 poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 roku w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. nr 212 poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 roku w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- 1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 385),
- 2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- 1) ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 164 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dokumenty, do których odwołuje się gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest *Krajowy Program Opieki nad Zabytkami*. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P.2019.808).

W przyjętym dokumencie za główny cel postawiono „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”, który będzie realizowany przez trzy szczegółowe cele, podzielone na kierunki działania tj:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.**Kierunek działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.**

Zadania:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.**Kierunek działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.**

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.**Kierunek działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.**

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,

- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.2 Narodowa Strategia Kultury na lata 2007-2013 wraz z jej Uzupelnieniem na lata 2004-2020.

Ważnym elementem planowania strategicznego jest określanie zadań i konstruowanie priorytetów do realizacji celów krótko i długofalowych. Politykę państwa w sferze kultury wyznacza Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020, zawierająca analizę prawną, ekonomiczną, instytucjonalną i organizacyjną w dziedzinie kultury. Na podstawie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 Ministerstwo Kultury opracowało Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004 – 2013”, a następnie uwzględniając Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, czas wdrażania wyżej wymienionego programu został przedłużony do 2020 roku. Program określa cele państwa w zakresie ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego;
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.

Cel strategiczny programu: intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Cele cząstkowe:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,

- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem zagranicę.

Podprogramy, priorytety i działania Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”:

PRIORYTET 1

Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Działania realizowane w ramach tego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Działanie 1.1.

Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

Głównym celem działania jest dostosowanie sfery ochrony zabytków do rzeczywistości gospodarczej.

Celami częściowymi są:

- Poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- Wzmocnienie roli ośrodków dokumentacji zabytków,
- Zrównoważone „urynkowanie zabytków”,
- Wykształcenie zachęt dla przedsiębiorców i osób fizycznych do inwestowania w zabytki.

Działanie 1.2.

Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

Działanie to objęło dwa projekty:

- 1) Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”,
- 2) Program: „Promesa Ministra Kultury”.

PRIORYTET 2

Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.1.

Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego

Działanie będzie realizowane poprzez:

- 1) podnoszenie wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 2) podnoszenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków;
- 3) powołanie zespołu naukowego zajmującego się badaniami naukowymi z sferze wpływu zachowania i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno – ekonomiczny regionów;
- 4) promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich (realizacja programu „Ochrona ginących zawodów”).

Działanie 2.2.

Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

Działanie będzie realizowane poprzez wdrożenie programu „Absent Patrymonium”.

Program przewiduje budowę sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych.

4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych
- zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,

- niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. w kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczone tutaj kierunki działań takie jak:

- Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury.
- Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

Dokonano analizy opracowań strategicznych i planistycznych sporządzonych dla obszaru województwa i powiatu pod kątem znaczenia ich zapisów i działań dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy, ze szczególnym uwzględnieniem:

- strategii rozwoju województwa i powiatu,
- planu zagospodarowania przestrzennego województwa,
- wojewódzkiego i powiatowego programu opieki nad zabytkami,
- innych wojewódzkich i powiatowych opracowań specjalistycznych i branżowych.

4.2.1. Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030.

Zaprojektowane cele *Strategii* wskazują efekty pożądane z poziomu rozwoju gospodarczego i społecznego województwa w horyzoncie czasowym. Wpisują się również w cele zaprojektowane dla Europy, która ma być bardziej inteligentna, bardziej zielona i wolna od zanieczyszczeń węglowych, lepiej powiązana, bardziej społeczna i bliżej obywateli.

Omawiany dokument w swojej treści dużo uwagi poświęca kulturze i dziedzictwu kulturowemu. Główne cele w tym zakresie to:

- Tworzenie warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców.
- Wzmacnianie współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego.
- Infrastruktura kultury i zwiększenie atrakcyjności dziedzictwa kulturowego.

4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego Perspektywa 2030

Uchwalony został Uchwałą Nr LIX/930/18 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 27 sierpnia 2018 r. i był wstępnie opiniowany przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego, a właściwie zawarta w nim koncepcja ochrony dziedzictwa kulturowego, były wstępnie opiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Autorzy planu podnoszą, iż województwo podkarpackie posiada liczne i bardzo zróżnicowane zespoły i obiekty zabytkowe. Kierunki polityki przestrzennej zawarte w planie zostały powiązane z określonymi w strategii rozwoju województwa priorytetami, celami i kierunkami działań. Wśród nich trzecie pole strategiczne to Kultura, turystyka i ochrona środowiska. w ramach tego pola za priorytet przyjęto Rozwój kultury i ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego.

Za jeden z trzech przyjętych w jego ramach celów strategicznych uznano wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych.

Jednym ze sposobów realizacji tego celu winna być rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej jako podstawy tworzenia produktu turystycznego.

Ważne dla ochrony dziedzictwa kulturowego są przyjęte w Planie zasady, wśród których istotne znaczenie dla ochrony i opieki nad zabytkami mają przede wszystkim:

- ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego,
- przeznaczanie obszarów predysponowanych do ochrony przyrodniczej i krajobrazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym reżimie ochronnym, oparte o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i określenie odporności środowiska na antropopresję,

- tworzenie spójnego systemu ekologicznego poprzez rozwój wielko przestrzennych obszarów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,
- promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania,
- zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska, w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami,
- ograniczanie negatywnych skutków działalności urządzeń infrastruktury technicznej, społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.

W Planie zawarto również ustalenia w zakresie ochrony, kształtowania i racjonalnego wykorzystania krajobrazu kulturowego, w których określono i wymieniono m.in.: obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, obszary rezerwatów kulturowych, obiekty zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych przewidziane do szczególnej ochrony i wykorzystania turystycznego (m.in. jako Pomniki Historii).

Wskazano także na historyczne układy urbanistyczne przewidziane do szczególnej ochrony, obiekty i zespoły obiektów wymagające stałej ochrony konserwatorskiej, istniejące i projektowane Szlaki kulturowe oraz określono zasady ochrony i zagospodarowania przestrzennego na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, jak również zasady ochrony układów urbanistycznych objętych szczególną ochroną.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025

Uchwałą Nr LVI/972/22 Sejmik Województwa Podkarpackiego 28 grudnia 2022 r. przyjął *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2022-2025*. Jako główny cel strategiczny kolejnej edycji *Programu* należy uznać wzmocnienie systemu ochrony zabytków w celu kształtowania pamięci i szacunku dla przeszłości jako siły budującej więź społeczną i otwierającej nowe perspektywy rozwoju w przyszłości.

Służyć temu mają następujące priorytety:

PRIORYTET I

Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju - budowanie więzi

społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego /działania badawcze, edukacyjne, promocyjne/

PRIORYTET II

Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. /działania w sferze materialnej ochrony oraz użytkowania zasobu zabytkowego/

PRIORYTET III

Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego. /działania organizacyjne i zarządcze, koordynacja i współpraca, dążenie do efektu synergii działań/

Celowi strategicznemu programowi, jak również wyznaczonym priorytetom podporządkowane są przyjęte w Programie kierunki działań oraz zadania. Dobór zadań wynika z kompetencji ustawowych samorządu województwa, w tym z połączenia koncepcji strategicznej z wymogami zawartymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami odnośnie merytorycznej zawartości programów opieki nad zabytkami. Dla realizacji celów programu wskazuje się kierunki działań związane ze strefą edukacyjno – informacyjną dla priorytetu 1, działania finansowo - interwencyjne dla priorytetu 2 oraz dla priorytetu 3 aktywność organizacyjną służącą budowaniu współdziałania i wykorzystywaniu potencjału organów administracji rządowej, samorządowej oraz struktur pozarządowych i społecznych w tworzeniu warunków dla skutecznego sprawowania ochrony i opieki nad zabytkami, przy akceptacji i wsparciu społeczności województwa.

4.2.4. Strategia rozwoju turystyki w województwie podkarpackim.

Zawarto w nim między innymi następujące kwestie związane bezpośrednio lub pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego:

- Stworzenie ciekawej i unikalnej oferty turystycznej w oparciu o istniejący potencjał województwa podkarpackiego.
- Przygotowanie wysoko wykwalifikowanych kadr dla obsługi ruchu turystycznego, planowania oraz zarządzania rozwojem turystyki w regionie.
- Zrównoważony rozwój i zarządzanie przestrzenią turystyczną.
- Stworzenie zintegrowanego systemu marketingu i promocji województwa podkarpackiego w kraju i za granicą.
- Stworzenie silnego otoczenia instytucjonalnego wspierającego rozwój turystyki.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Program gminny uwzględnia ustalenia i wnioski zawarte w dokumentach strategicznych na poziomie gminy:

5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Białobrzegi na lata 2023-2032

Strategia została przyjęta Uchwałą Nr XLVI/368/2023 Rady Gminy Białobrzegi z dnia 15 marca 2023 roku. Zawiera informacje dotyczące celów, priorytetów i kierunków rozwoju gminy Białobrzegi oraz działań związanych z ich realizacją.

Strategiczne cele jakie zostały obrane do rozwoju gminy Białobrzegi na lata 2023-2032 to:

- **Zwiększenie jakości życia mieszkańców i atrakcyjności osadniczej Gminy:**
 - **Wdrażanie działań z zakresu smart village**
 - stworzenie systemu wsparcia i wyszukiwanie źródeł finansowania dla inicjatyw typu smart village,
 - organizowanie warsztatów w kierunku rozwoju kompetencji cyfrowych mieszkańców,
 - przeprowadzenie działań promocyjnych i wyjaśniających koncepcję smart village wśród mieszkańców Gminy.
 - **Wsparcie powstawania nowych mieszkań**
 - tworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju budownictwa mieszkaniowego wielorodzinnego (zabudowa szeregowa, niskie budownictwo wielorodzinne),
 - promocja Gminy jako miejsca atrakcyjnego do zamieszkania (np. artykuły sponsorowane, reklama w mediach społecznościowych i prasie),
 - adaptacja obiektów na cele mieszkaniowe,
 - oferowanie powszechnego dostępu do miejsc w przedszkolach oraz do opieki nad dzieckiem do lat 3.
 - **Rozwój usług zdrowotnych oraz promocja profilaktyki i prozdrowotnego stylu życia**
 - opracowywanie lub inicjowanie programów zdrowotnych dla lokalnej społeczności,
 - promocja oraz organizacja akcji i programów profilaktycznych, konsultacji medycznych oraz badań dla mieszkańców,
 - poprawa dostępności do usług medycznych o charakterze ogólnym i specjalistycznym (np. zwiększenie oferty opieki medycznej i badań specjalistycznych),
 - organizacja i wspieranie inicjatyw wykorzystujących obecną infrastrukturę rekreacyjno-sportową w celu wypracowania zachowań prozdrowotnych.

○ **Rozwój i poprawa jakości infrastruktury gminnej**

- systematyczna rozbudowa chodników i ciągów pieszo-rowerowych, w szczególności na obszarach z zabudową mieszkalną i usługowo-handlową,
- współdziałanie z Powiatem łańcuckim w zakresie utrzymania oraz remontów chodników przy drogach powiatowych,
- poprawa poziomu bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego poprzez rozbudowę systemu oświetlenia ulicznego, budowę przejść dla pieszych oraz poprawę stanu oznakowania drogowego,
- dbałość o estetykę istniejących wiat i zatoczek przystankowych oraz bieżąca naprawa uszkodzeń,
- edukacja dzieci i młodzieży w kierunku bezpieczeństwa na drogach,
- rozbudowa sieci małej infrastruktury, w tym ławek, koszy na śmieci, oświetlenia,
- zagospodarowanie nieużytków Gminnych pod tereny rekreacyjne, skwery lub inne miejsca do spędzania wolnego czasu.

○ **Ochrona środowiska naturalnego i adaptacja do zmian klimatu**

- edukacja ekologiczna mieszkańców Gminy dostosowana do różnych grup wiekowych,
- działania informacyjno-promocyjne w zakresie gminnego programu dofinansowania budowy przydomowych oczyszczalni ścieków,
- rozwój infrastruktury OZE na terenie Gminy,
- działania na rzecz realizacji projektów z zakresu termomodernizacji i wymiany wysokoemisyjnych źródeł ciepła,
- kontynuacja wsparcia mieszkańców w usuwaniu wyrobów azbestowych,
- likwidacja nielegalnych wysypisk śmieci,
- wprowadzanie okresowych punktów odbioru niektórych frakcji odpadów,
- wdrożenie projektu inicjatyw ekologicznych (zespół działań na rzecz zmiany nawyków negatywnie oddziałujących na środowisko: segregacja odpadów w przestrzeni publicznej, promocja rozwiązań pozwalających efektywnie wykorzystać wody opadowe, promocja mody na zakupy bez dodatkowych toreb foliowych czy zbędnych opakowań, gminne zbiórki nakrętek, akcje sprzątania świata, konkursy ekologiczne itp.).

○ **Zapewnienie ładu przestrzennego w Gminie Białobrzegi**

- podejmowanie zintegrowanych działań planistycznych i rewitalizacyjnych,
- tworzenie infrastruktury technicznej na nowopowstających terenach mieszkaniowych i inwestycyjnych zgodnie z posiadanymi przez Gminę dokumentami planistycznymi,
- wprowadzanie udogodnień i zwiększanie poziomu dostępności przestrzeni publicznych dla osób ze szczególnymi potrzebami,

- dbałość o miejsca o wartości historycznej i kulturowej,
- estetyzacja przestrzeni publicznej.
- **Rozbudowa systemu wsparcia biznesu nie kolidującego z komfortem życia mieszkańców:**
 - **Rozwój przedsiębiorczości społeczności lokalnej**
 - wsparcie doradcze dla inwestorów i organizacji pozarządowych,
 - wsparcie działalności nowoutworzonych oraz już istniejących organizacji pozarządowych (pomoc doradczo-szkoleniowa),
 - tworzenie warunków dla zaadaptowania przestrzeni Gminnej na prowadzenie działalności gospodarczej, w tym okołoturystycznej,
 - wsparcie rozwoju agroturystyki w Gminie,
 - wsparcie lokalnych przedsiębiorstw poprzez promocję ich usług i produktów,
 - badania lokalnych przedsiębiorców w celu lepszego poznania ich potrzeb w kontekście rozwoju przedsiębiorczości w Gminie.
 - **Przygotowanie nowej oferty inwestycyjnej**
 - przygotowanie terenów inwestycyjnych odpowiadających potrzebom potencjalnych inwestorów,
 - prowadzenie atrakcyjnej polityki podatkowej w Gminie poprzez nowe zwolnienia podatkowe,
 - cykliczna aktualizacja materiałów promocyjnych i warunków rozpoczęcia działalności gospodarczej,
 - dalsza promocja oferty inwestycyjnej,
 - rozważenie możliwości ekstrapolacji warunków inwestycyjnych w kierunku konkretnych branż.
- **Rozwój i poprawa jakości usług społecznych**
 - **Utrzymanie wysokiej jakości pracy pracowników Gminy**
 - monitoring pracy pracowników Gminy w postaci badań jakości i satysfakcji obsługi klienta,
 - stały rozwój kadry zarządzającej i administracyjnej w Gminie,
 - rozbudowa kompetencji pracowników Gminy w kierunku jakości obsługi klienta,
 - rozszerzanie administracji Gminnej o kolejne nowe e-usługi w kierunku projektów z zakresu cyfrowy urząd.
 - **Rozbudowa infrastruktury turystycznej z wykorzystaniem zasobów przyrodniczych**
 - budowa atrakcyjnych przestrzeni turystyczno-rekreacyjnych / projektu turystyczno-edukacyjnego,
 - analiza, wykorzystanie i adaptacja elementów lokalnej przyrody do promocji idei spędzania wolnego czasu w Gminie,

- wytyczenie i oznakowanie nowych ścieżek rowerowych oraz edukacyjnych we współpracy z ościennymi samorządami z wykorzystaniem dotychczasowych tras, w tym z wykorzystaniem ruchu turystycznego z Green Velo,
 - rewitalizacja obiektów i miejsc stanowiących potencjalne atrakcje turystyczne mogące wydłużać pobyt turystyczny w Gminie (zatrzymanie na dłużej „turysty weekendowego”),
 - promocja turystyczna poprzez lokalne kulinaria,
 - podejmowanie działań w kierunku budowy kompleksowej oferty turystycznej we współpracy z sąsiednimi gminami.
- **Organizacja dla dzieci/młodzieży alternatywnych form spędzania czasu wolnego**
 - rozwój i dywersyfikacja oferty zajęć i klubów sportowych dla dzieci i młodzieży,
 - rozbudowa oferty działań edukacyjnych i zajęć pozalekcyjnych w celu poszerzania i wspierania lokalnych talentów,
 - organizacja dodatkowych zajęć w dziedzinie kultury i tożsamości regionalnej,
 - organizacja przestrzeni dla lokalnych pasjonatów do prowadzenia inspirujących dodatkowych zajęć na temat Gminy.
- **Integracja i aktywizacja społeczna**
 - **Stworzenie systemu wsparcia lokalnych inicjatyw społecznych przez Gminę**
 - powołanie osoby odpowiedzialnej za organizację, w tym obsługę wsparcia inicjatyw społecznych w Gminie,
 - opracowanie zasad i stworzenie możliwości uzyskania wsparcia dla inicjatyw społecznych,
 - edukacja młodzieży i dorosłych w kierunku zapoznania ich z mechanizmami grupowego podejmowania decyzji oraz możliwościami działania na rzecz lokalnej społeczności,
 - wsparcie inicjatyw wśród młodzieży poprzez uruchomienie mini grantów,
 - aktualizacja dokumentu „Strategia budowy i promocji marki Gminy Białobrzegi” o kwestie integracji społecznej oraz rozbudowanie jej o kwestie turystyki i przedsiębiorczości.
 - **Aktywizacja mieszkańców Gminy w kierunku planowania i uczestniczenia w lokalnych inicjatywach**
 - zwiększenie poziomu partycypacji mieszkańców w zarządzaniu Gminą poprzez dedykowane ku temu narzędzie (np. spotkania z mieszkańcami poszczególnych sołectw),
 - analiza potrzeb społecznych związanych ze sposobem zagospodarowania czasu wolnego oraz obecnych i potencjalnych miejsc integracji społecznej,
 - stworzenie miejsca do zgłaszania przez mieszkańców pomysłów (np. dedykowana skrzynka e-mailowa),
 - inicjowanie wśród lokalnej społeczności form wspólnej aktywności poprzez organizację wydarzeń Gminnych (np. wspólne sprzątanie, sadzenie drzew),

- propagowanie idei wolontariatu, w tym tworzenie grup wolontariackich do udziału w działaniach dotyczących rozwiązywania problemów społecznych, np. wsparcia dla osób starszych i samotnych .

o **Organizacja nowych wydarzeń kulturalnych i rekreacyjno-sportowych**

- dywersyfikacja oferty kulturalnej w Gminie poprzez organizację wydarzeń kulturalnych w domach kultury w sołectwach,
- powołanie Klubu Seniora w celu integracji i organizacji aktywności dla seniorów,
- organizacja wydarzeń i inicjatyw angażujących dzieci, młodzież oraz ich rodziców.

Powyższe cele strategiczne odwzorowują trzy obszary rozwojowe, które są najbardziej istotne z punktu widzenia Gminy Białobrzegi, tj. sferę społeczną, gospodarczą i przestrzenną. Obszary te wzajemnie się przenikają, a zadania zaplanowane w ich zakresie wpływać będą na poprawę integracji społecznej, jakości życia oraz zwiększenie atrakcyjności Gminy dla inwestorów. Zaprezentowane cele mają charakter gradacyjny, w związku z tym priorytetem jest cel nr 1.

5.1.2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białobrzegi

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białobrzegi uchwalone Uchwałą nr XXIV/132/2000 Rady Gminy Białobrzegi z dnia 14 listopada 2000 r. wraz ze zmianami jest dokumentem bardzo istotnym z punktu widzenia zadań wskazanych w niniejszym *Programie opieki nad zabytkami*. w *Studium* ustalono cel nadrzędny i strategiczny przestrzennego rozwoju gminy:

- **Cel nadrzędny rozwoju przestrzennego** to prowadzenie polityki zrównoważonego rozwoju - zgodnego z polityką ekologiczną państwa, polegającą na kształtowaniu struktur przestrzennych oraz działalności gospodarczej z respektowaniem uwarunkowań środowiska przyrodniczego.
- **Cele strategiczne rozwoju gminy** to:
 - o urzeczywistnienie misji określonej w strategii rozwoju gminy poprzez:
 - utrzymanie rolniczego charakteru gminy i rolniczych zasobów;
 - zachowanie i ochronę zasobów przyrodniczych i krajobrazowych;
 - zachowanie duchowego i materialnego dziedzictwa kulturowego gminy;
 - wykluczenie lokalizacji na obszarze gminy inwestycji szczególnie szkodliwych dla środowiska;
 - minimalizowanie negatywnego oddziaływania na stan środowiska projektowanej autostrady;
 - kompleksową sanację gminy;

- podniesienie standardów życia mieszkańców do wymogów Unii Europejskiej (w odniesieniu do warunków mieszkaniowych, wyposażenia w infrastrukturę techniczną i komunikacyjną oraz infrastrukturę społeczną),
- kształtowanie ładu przestrzennego w odniesieniu do układów osadniczych, przestrzeni publicznych oraz w odniesieniu do poszczególnych obiektów.

5.1.2.1. Ochrona wartości kulturowych i walorów krajobrazowych

Ochrona wartości kulturowych i walorów krajobrazowych została opracowana i jest zawarta w IV i V rozdziale Studium Wartości Kulturowych gminy Białobrzegi w następujących rozdziałach:

- Ogólna charakterystyka stanowisk archeologicznych z terenu gminy;
- Charakterystyka zachowanych zespołów obiektów zabytkowych wraz z opisem zabudowy wiejskiej;
- Charakterystyka układów przestrzennych poszczególnych wsi;
- Charakterystyka zachowanych kapliczek i krzyży przydrożnych;
- Opis cmentarzy.

5.1.2.2. Wytyczne i postulaty konserwatorskie

Wytyczne i postulaty konserwatorskie zostały zawarte w rozdziale VI jako:

- Zakres ochrony konserwatorskiej;
- Strefa „A” - ścisłej ochrony konserwatorskiej;
- Strefa „B” - ochrony zachowanych elementów zabytkowych;
- Strefa „E” - ochrony ekspozycji obiektów zabytkowych;
- Strefa „OW” - obserwacji archeologicznej;
- Strefa „K” - ochrona krajobrazu kulturowego;
- Strefa „H” - obszarów historycznego zainwestowania;
- Obszar „R” - proponowany do rehabilitacji;
- Ochrona zabytkowych układów ruralistycznych, kapliczek i zabudowy wiejskiej;
- Ochrona stanowisk archeologicznych;
- Zasada postępowania z obiektami dysharmonizującymi z otoczeniem;
- Punkty, osie i ciągi widokowe;
- Ochrona cmentarzy.

5.1.2.3. Wybrane wytyczne i postulaty konserwatorskie

- **Strefa „A”** ścisłej ochrony konserwatorskiej, obejmuje obszary szczególnie wartościowe pod względem historycznym, o dobrze zachowanej jednorodnej strukturze układu przestrzennego i związanego z nim integralnie terenu i krajobrazu wraz z obiektami zabytkowymi. Dominujące

w nim elementy kompozycji przestrzennej obrazują czytelnie pochodzenie zespołu zarówno pod względem rozplanowania, jak i zabudowy.

W strefie tej zakłada się bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich, które winny zmierzać do możliwie najpełniejszej rewaloryzacji historycznego założenia.

Strefę a na obszarze gminy Białobrzegi ustala się dla następujących terenów:

A-I - obejmuje teren zespołu dworsko - parkowego w Białobrzegach, w skład którego wchodzi dwór pozostałości parku i relikty fortyfikacji ziemnych oraz drewniany czworak.

Wszelka działalność inwestycyjna i remonty oraz prace pielęgnacyjno - porządkowe w parku należy uzgadniać ze służbą konserwatorską. Zabrania się rozbiórki zabytkowych budynków, wycinki drzewostanu i niwelowania terenu. Również nie należy lokalizować tutaj nowej zabudowy. Ponadto w obrębie tej strefy wyznaczono strefę obserwacji archeologicznej (OW 1) reliktyw fortyfikacji ziemnych.

- **Strefa „B”** ochrony zachowanych elementów zabytkowych, obejmuje tereny usytuowane w sąsiedztwie najcenniejszych części układu przestrzennego, o zachowanym historycznym rozplanowaniu, z zabudową o wartościach kulturowych, która częściowo uległa likwidacji lub zniekształceniu, a znajdujące się w tym terenie obiekty współczesne nadają mu zróżnicowany charakter. w strefie tej obowiązuje wymóg zachowania istniejących elementów o wartościach kulturowych i dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji.

B - 1 obejmuje zespół kościoła parafialnego w Budach Łańcuckich, w skład którego wchodzi: kościół, drewniana plebania, ogrodzenie z czterema kapliczkami, dzwonnica i kapliczką z sygnaturką. Obiekty te, będące w dobrym stanie technicznym powinny pozostać bez zmian, w razie potrzeby przeprowadzać bieżące remonty. Wskazane jest, aby drewnianą plebanię wyremontować z zachowaniem wyglądu zewnętrznego i zaadaptować na potrzeby parafii i wsi (np. dla oazy, Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej itp.). Architektura nowej plebani powinna zostać dostosowana do charakteru zespołu kościelnego w czasie najbliższego remontu. Wszelkie prace związane z remontem obiektów należy skonsultować ze służbą konserwatorską.

B - 2 obejmuje zespół kościoła parafialnego w Białobrzegach, składający się z obiektu kościelnego, murowanej plebani oraz ogrodzenia z bramką i czterema kapliczkami, znajdującymi się w jego narożach. Na terenie zespołu znajduje się też drzewostan, który powinien być zachowany i pielęgnowany. Prace remontowo - adaptacyjne przy obiektach kościelnych należy skonsultować ze służbą konserwatorską.

B - 3 obejmuje teren dawnej zabudowy folwarcznej w Białobrzegach, z której do chwili obecnej zachowała się obora.

Na obszarze tym ponadto położona jest drewniana kapliczka zwana „dworską”. Obiekty podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej i nie mogą być rozebrane. Ich remont należy uzgodnić ze służbą konserwatorską. Ewentualna nowa zabudowa na tym terenie musi być uzgodniona ze służbą konserwatorską.

- **Strefa „E”** ochrony ekspozycji obiektów zabytkowych, obejmuje tereny stanowiące zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów i obiektów zabytkowych.

Ochrona konserwatorska w tej strefie polega przede wszystkim na zakazie wznoszenia obiektów kubaturowych mogących zniekształcić ekspozycję zespołów zabytkowych.

E - 1 - obejmuje teren w Budach Łańcuckich pomiędzy cmentarzem parafialnym a drogą, stanowiący ekspozycję zespołu kościelnego z cmentarza. Obszar ten, objęty ponadto strefą sanitarną powinien pozostać niezabudowany.

E - 2 - obejmuje teren ekspozycji zespołu kościelnego, stanowiący łąki położone pomiędzy drogą główną prowadzącą przez Białobrzegi, a drogą łączącą część wsi zwane Podłącze z główną drogą a drogą biegnącą przez Podłącze. Część obszaru (od strony Podłącza) eksponuje zespół kościelny w okresie bezlistnym. Zaleca się, aby cały teren zachował istniejący stan zainwestowania, bez lokalizacji nowej zabudowy. Istniejące na tym terenie obiekty dysharmonizujące należy zharmonizować z zabytkowym otoczeniem poprzez przykrycie dachami połaciowymi, symetrycznymi, pokrytymi dachówką ceramiczną lub blachą ją imitującą fakturą i kolorem.

E - 3 - obejmuje teren po zachodniej stronie zespołu dworsko - parkowego w Białobrzegach. Powinien on zachować istniejące zainwestowanie bez możliwości lokalizacji na nim nowej zabudowy. Dach budynku mieszkalnego, będącego obecnie w budowie (położony od strony zachodniej) należy pomalować na kolor dachówki ceramicznej. Zabrania się przysłaniania zabytkowego zespołu nasadzeniami z drzew wysoko rosnących.

- **Strefa „K”** ochrony krajobrazu kulturowego, obejmuje obszary bezpośrednio związane z układem historycznym znajdujące się w jego otoczeniu.

Działalność konserwatorska w tej strefie winna zmierzać do zachowania bądź częściowego odtworzenia elementów krajobrazu urządzonego.

Dla gminy wyznaczono **strefy K** obejmujące tereny krajobrazu kulturowego utworzonego integralnie z interesującym krajobrazem naturalnym powiązanego przeważnie z układem planistycznym wsi. Zabrania się lokalizacji na obszarze strefy obiektów o dużej kubaturze, funkcji szkodliwej dla środowiska i dysharmonizujących z tradycją zabudową i naturalnym otoczeniem. Nowa zabudowa winna być lokalizowana na historycznie zagospodarowanym terenie, zgodnie z wytycznymi do ochrony układów ruralistycznych.

Winna być zachowana naturalna rzeźba terenu z ukształtowanymi starorzeczami Wisłoka, brzegami cieków wodnych oraz naturalne zadrzewienia oraz duże pastwiska.

Zaleca się zachowanie bez zabudowy naturalnych kompleksów łąk nadrzecznych, stanowiących tereny zalewowe i pastwisk. Wyznacza się następujące tereny objęte ochroną krajobrazu kulturowego:

K-1 teren obejmujący zabudowę wsi Wola Dalsza.

K-2 teren obejmujący dawne pastwisko w Dębinie i Białostrzegach, otoczone zabudową (w dużym stopniu o zachowanej tradycyjnej architekturze),

K-3 teren obejmujący pierwotną niwę siedliskową Białostrzeg (tzw. Kmiecie) z Podemłyniem i Zadworzem wraz z otoczeniem.

K-4 teren obejmujący pierwotną niwę siedliskową Korniaktowa (część wsi zw. Mikulice) z kompleksem stawów.

K-5 teren obejmujący dawne założenie leśniczówki w Budach Łańcuckich z zachowanym pomnikowym starodrzewiem i kapliczka.

K-6 teren obejmujący zabudowę Korniaktowa Północnego oraz zabudowę wsi Budy Łańcuckie (części Lewej) z zespołem kościelnym i dawnym nawsiem.

K-7 teren obejmujący część zabudowy Bud Łańcuckich (części Prawej).

5.1.2.4. Ochrona zabytkowych układów ruralistycznych, kapliczek i zabudowy wiejskiej.

- Układy ruralistyczne obejmują historyczne układy planistyczne wsi. Na obszarach tych zaleca się, aby nowa zabudowa była lokalizowana z maksymalnym zachowaniem istniejących już układów działek. Wytyczne do nowej zabudowy oraz remontów istniejącej powinny być wydawane przez gminne służby budowlane. Należy w nich uwzględniać następujące wymogi konserwatorskie:
 - nowe obiekty powinny bryłą, wysokością, detalem i kształtem symetrycznych, wysokich dachów nawiązywać do historycznych rozwiązań architektonicznych, (najwłaściwsze są obiekty parterowe o rzucie wydłużonego prostokąta), układ zabudowy na działce powinien wynikać z historycznego układu zabudowy wiejskiej, zwróconej do drogi szczytem lub kalenicowo z zachowaniem dawnej linii zabudowy;
 - zaleca się utrzymanie istniejącej drewnianej zabudowy kwalifikującej się do zachowania ze względu na stan techniczny, poprzez remont i adaptację dla współczesnych potrzeb, przy zachowaniu ogólnego charakteru architektury obiektu, (tj. bryły, wysokości, kształtu dachu, detalu architektonicznego, niewskazane jest zastosowanie sidingu);
 - podczas remontów obiektów dysharmonizujących z historyczną zabudową należy dokonywać ich korekty estetycznej, np. poprzez wprowadzenie tradycyjnej formy dachu;
 - jako pokrycie dachu należy stosować dachówkę ceramiczną lub inny materiał imitujący ją formą i kolorem. Zastosowanie się do wyżej wymienionych wymogów, a w szczególności zastosowanie wysokich symetrycznych dachów krytych odpowiednim materiałem o barwie

dachówki ceramicznej pozwoli w perspektywie parunastu lub kilkudziesięciu lat zaakcentować historyczny układ planistyczny wsi oraz nada estetyczny wygląd tej zabudowie poprzez likwidację szpecącej architektury.

- Ochroną należy objąć kapliczki i krzyże przydrożne. Niezbędna jest bieżąca kontrola władz gminy i konsultacje ze służbą konserwatorską przy każdorazowym podejmowaniu działań renowacyjnych tych obiektów. Doceniając troskę mieszkańców i ich wkład emocjonalny w tym zakresie, należy zwrócić uwagę, aby poprzez niewłaściwe, pod względem konserwatorskim działania, nie doprowadzić do niszczenia pierwotnej substancji zabytkowej. Istnieje konieczność uzgadniania remontów zabytkowych kapliczek i krzyży ze służbą ochrony zabytków.
- Zabytkowe obiekty architektury i inne obiekty nie omawiane powyżej, nie położone w strefach ochrony konserwatorskiej również podlegają ochronie konserwatorskiej. Stąd wszelkie prace remontowo - budowlane związane z ich ewentualną rozbudową i nadbudową, modernizacją, adaptacją i zmianą przeznaczenia powinny być poprzedzone zgodą na nie ze strony służby konserwatorskiej. Ze stanowiska konserwatorskiego wskazana jest też ochrona tradycyjnej, drewniane zabudowy wiejskiej, tak mieszkalnej jak i gospodarczej, szczególnie będącej w dobrym stanie technicznym i położonej w strefach ochrony układów ruralistycznych. Należy remontować ją zgodnie z zasadami określonymi w wytycznych konserwatorskich dotyczących układów ruralistycznych. Dopuszcza się adaptację poddaszy na cele mieszkalne.

5.1.2.5. Ochrona stanowisk archeologicznych.

Na terenie gminy Białobrzegi do roku 1999 w trakcie penetracji terenowej zewidencjonowano 68 stanowisk archeologicznych o różnej wielkości i randze poznawczej.

Na szczególną uwagę zasługują stanowiska duże o powierzchni od 1 do 15 hektarów, zlokalizowane na terenie poszczególnych miejscowości: (numery wg zestawienia) w Białobrzegach - nr: 1, 2, 4, 5, 7, 8, 10, 17, 18; Budach Łańcuckich - nr: 20, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 38 oraz Korniaktowie Północnym - nr 52, 53, 55, 56, 57, 58 z licznym materiałem archeologicznym na powierzchni świadczącym o postępującej degradacji tych stanowisk. Są to przeważnie osady wielokulturowe zlokalizowane w miejscach dogodnych dla osadnictwa w pobliżu cieków wodnych.

Nieliczne z nich wpisane są do rejestru zabytków archeologicznych województwa podkarpackiego i podlegają ochronie prawnej:

Białobrzegi 1/AZP101-79/1 Nr rej a - 845;

Białobrzegi 2/AZP101-79/2 Nr rej. a – 846;

Białobrzegi 4/AZP101-79/3 Nr rej. a - 852;

Budy Łańcuckie 1AZP/101-80/1 Nr rej. A- 834;

Budy Łańcuckie 27AZP101- 80/2 Nr rej. A-833;

Budy Łańcuckie 5/AZP101-80/4 Nr rej. A-853;

Budy Łańcuckie 7 /AZP101-80/10 Nr rej. a - 869.

Przewagę stanowią stanowiska o powierzchni od 0,1 do 0,5 hektara, o znacznych różnicach w ocenie wartości poznawczej i ilości występowania zabytków na powierzchni (od jednego do kilku artefaktów).

Wszystkie stanowiska w wyniku rozwoju infrastruktury technicznej, intensyfikacji uprawy roli, erozji gleby, są potencjalnie narażone na zniszczenie. Jednakże, ze względu na stopień zagrożenia i wartość poznawczą tych stanowisk, w celu ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego należy przyjąć odpowiednie metody postępowania.

Stanowiska rozległe o dużej wartości kulturowej należy objąć ścisłą ochroną konserwatorską, wpisując je do rejestru zabytków archeologicznych województwa podkarpackiego. Natomiast na stanowiskach określanych jako ślady i punkty osadnicze należy przeprowadzać okresowe inspekcje konserwatorskie.

Szczególną ochroną konserwatorską należy otoczyć stanowiska narażone na zniszczenie w wyniku rozbudowy wsi (budowa domów, kanalizacji sanitarnej, wodociągów, sieci gazowej, linii energetycznych wysokiego napięcia, zbiorników wodnych, melioracji gruntów, budowa dróg gruntowych i wojewódzkich oraz innych wymagających prowadzenia prac ziemnych).

Oddzielny problem stanowią stanowiska zagrożone czynnikami naturalnymi (erozja gleby, głęboka orka), które w pierwszej kolejności należy wytypować do ratowniczych badań archeologicznych prowadzonych ze środków Generalnego Konserwatora Zabytków w Warszawie. Na terenie gminy Białobrzegi najbardziej zagrożone są stanowiska znajdujące się w strefie zabudowy poszczególnych wsi: (nr wg zestawienia) Białobrzegi nr – 1, 2, 5, 6, 11, 12, 17; Budy Łańcuckie nr – 19, 25, 26, 29, 31, 32, 35, 38, 40, 43; Korniaktów Północny nr – 52, 53, 55, 56, 57, 58; Wola Dalsza nr 63, 64. Ponadto stanowiska zlokalizowane w pobliżu dróg w Białobrzegach i Budach Łańcuckich (nr wg zestawienia: 17, 22, 25, 26, 29).

Na omawianym obszarze zarejestrowano również 12 stanowisk archeologicznych zagrożonych przez eksploatację piasku, zlokalizowanych w Białobrzegach nr – 4, 5, 11; Budach Łańcuckich nr – 19, 22, 25, 26, 31 i Korniaktowie Północnym nr – 52, 56, 57, 59. Zgodnie z ustawą o ochronie dóbr kultury z dnia 15.02.1962 roku (Dz. U. Nr 10 poz. 48 ze zm.), wszystkie stanowiska archeologiczne podlegają ochronie konserwatorskiej. Generalnie na terenie stanowisk archeologicznych, powinien obowiązywać zakaz stawiania obiektów stałych i prowizorycznych mogących naruszyć strukturę zabytkową terenu stanowiska. Na wszelkie prace ziemne prowadzone na terenie stanowiska archeologicznego wymagana jest decyzja - zezwolenie konserwatorskie. Zezwolenie wydaje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków, na podstawie wniosku obejmującego zakres i program badawczy. Należy jednak podkreślić, że wszelkie badania i prace archeologiczne na terenie lub

w rejonie stanowisk archeologicznych mogą być prowadzone wyłącznie pod kierunkiem archeologa, zgodnie z zaleceniami Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5.1.2.6. Zasada postępowania z obiektami dysharmonizującymi z otoczeniem.

Na terenie Gminy Białobrzegi, w jej poszczególnych miejscowościach zarówno na obszarach objętych ochroną konserwatorską jak i na pozostałych terenach powstało w ostatnich trzydziestu latach wiele obiektów dysharmonizujących z dotychczasową, tradycyjną architekturą, nie wkomponowanych w otaczający je krajobraz kulturowy i naturalny. Zasady postępowania z takimi budowlami położonymi w strefach ochrony konserwatorskiej określono przy ustalaniu wytycznych konserwatorskich w nich obowiązujących. Architektura pozostałych obiektów powinna być tak skorygowana w czasie najbliższego remontu, aby dostosować ją do tradycyjnych rozwiązań (m.in. poprzez przykrycie ich symetrycznymi dachami połaciowymi, zastosowanie odpowiedniego detalu architektonicznego. Podziału elewacji i odpowiedniej jej kolorystyki). w przypadku, gdy taka kolorystyka jest niemożliwa do wykonania (istniejący, nietradycyjny dach, zbyt duża kubatura) należy zasłonić je wysoką zielenią.

5.1.2.7. Punkty, osie i ciągi widokowe.

Ustala się 9 punktów, osi i ciągów widokowych, w ich zasięgu nie jest wskazane wprowadzanie nowej zabudowy poza istniejącym zainwestowaniem oraz nasadzeń wysokimi drzewami i krzewami mogącymi przysłonić wgląd na zabytkowe obszary i obiekty. Poza obszarem już zainwestowanym na dalszym planie widokowym dopuszcza się możliwość lokalizacji obiektów parterowych, o małej kubaturze, z dachami tradycyjnymi dwu- i czterospadowymi, symetrycznymi, pokrytymi dachówką ceramiczną lub materiałami dachówko podobnymi, po opracowaniu analizy widokowej terenu, która wskaże taką możliwość, zaakceptowanej przez służbę konserwatorską.

Punkty widokowe:

- 1) Ciąg widokowy z drogi w części wsi zw. Kmiecie w Białobrzegach na kościół w Białobrzegach.
- 2) Punkt widokowy z mostu na Wisłoku na kościół parafialny w Białobrzegach.
- 3) Punkt widokowy z drogi w Białobrzegach na kościół od strony zachodniej.
- 4) Punkt widokowy z drogi w Białobrzegach na kościół od strony wschodniej.
- 5) Punkt widokowy z drogi przez wieś na kościół parafialny w Budach Łańcuckich (od zachodu).
- 6) Punkt widokowy z drogi do części wsi położonej w pobliżu Wisłoka na kościół parafialny w Budach Łańcuckich.
- 7) Punkt widokowy z drogi przez wieś na kościół parafialny w Budach Łańcuckich (od wschodu).
- 8) Ciąg widokowy z drogi do nieczynnego mostu na Wisłoku na kościół w Świętoniowej (pow. Przeworsk).
- 9) Ciąg widokowy z drogi w Komiaktowie Południowym na kościół parafialny w Kosinie.

5.1.2.8. Ochrona cmentarzy.

Krajobraz wiejskich cmentarzy zmienił się w ciągu kilkudziesięciu lat. Znikają drewniane i żeliwne krzyże, kostnice, usuwa się starodrzew, którym obsadzone były aleje i ich granice. z tych względów konieczne jest objęcie ochroną konserwatorską całych cmentarzy oraz kwater, posiadających nagrobki o wartościach artystycznych, historycznych oraz starodrzew, jako wyodrębniona zabytkowa część, z pozostawieniem pozostałego terenu do dalszego użytkowania (pochówki). Administratorzy tych nekropolii powinni zwrócić uwagę aby nowych miejsc grzebalnych nie pozyskiwano kosztem likwidacji starych nagrobków. Dążyć należy do zachowania dawnego układu przestrzennego cmentarzy oraz harmonijnego powiązania starej zabytkowej części z nową. Nagrobki zabytkowe, pozbawione opieki, tzw. „niczyje” należy zabezpieczyć przed dalszym niszczeniem. Należy zachować istniejący starodrzew oraz nowe nasadzenia drzew, jako elementy krajobrazu wsi.

5.1.3. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. w planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;

- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym MPZP jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące dla gminy Białobrzegi obejmują aktualnie ok. 2% powierzchni administracyjnej gminy (łącznie 10 MPZP). Część z nich wprowadziło ustalenia ochrony zarówno obiektów zabytkowych, jak i obszarów.

5.1.3.1. Tereny cmentarza, położone w miejscowości Budy Łańcuckie i Korniaktów Północny.

§11

1. Teren o powierzchni około 0,43ha, oznaczony symbolem 1UK przeznacza się pod zabudowę usługową- usługi kultury, zespół kościoła parafialnego w Budach Łańcuckich.
4. Ustala się obowiązek zachowania istniejącego historycznego układu urbanistycznego kościoła wraz z ogrodzeniem z czterema kapliczkami, dzwonnica i kapliczką z sygnaturką.

5.1.3.2. Centrum wsi Białobrzegi (wraz ze zmianami).

§ 3

1. Rysunek planu na mapie w skali 1:2000 obowiązuje w zakresie:
5. strefy ochrony konserwatorskiej i ochrony ekspozycji zespołu kościoła parafialnego w Białobrzegach.

§ 6

1. Ustala się ochronę konserwatorską zespołu kościoła parafialnego w Białobrzegach poprzez ustanowienie:
 - 1) strefy B - ochrony zespołu kościoła parafialnego w Białobrzegach,
 - 2) strefy E – ochrony ekspozycji zespołu kościoła parafialnego w Białobrzegach.
2. Na części terenów objętych planem, obowiązują warunki i zasady zagospodarowania wynikające z położenia w strefie K chronionego krajobrazu.
3. Warunki związane z położeniem części terenów objętych planem w strefie B i w strefie E, o których mowa w ust. 1 oraz w strefie K, o której mowa w ust. 2 zostały ustalone w przepisach szczegółowych dla poszczególnych terenów.

§ 24

1. Dla terenów zabudowy usługowej w tym usług kultury (zespół kościoła parafialnego w Białobrzegach) nie zaliczanych do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko i nie przekraczających dopuszczalnych norm środowiska poza granicami własnych działek, o powierzchni 0.91 ha, oznaczonych na rysunku planu symbolem 14.UK, ustala się następujące warunki zagospodarowania:

3) w zagospodarowaniu terenu zapewnić ekspozycję zespołu kościoła parafialnego w Białobrzegach z punktu E 3, zgodnie z rysunkiem planu,

4) nie dopuszcza się zmian w ukształtowaniu terenu powodujących zmianę stosunków wodnych i spływ wód opadowych na położone niżej tereny sąsiednie,

2. Dla terenów, o którym mowa w ust. 1, ustala się następujące zasady ochrony konserwatorskiej obiektów położonych w strefie:

1) zakazuje się rozbudowy, nadbudowy, zmiany elewacji i detalu architektonicznego oraz zmiany formy dachu zabytkowego kościoła parafialnego w Białobrzegach,

2) zakazuje się wyburzenia, nadbudowy, zmiany elewacji i detalu architektonicznego oraz zmiany formy dachu starej plebani,

3) dopuszcza się przebudowę obiektu nowej plebani w zakresie formy dachu i formy elewacji w sposób zapewniający ład przestrzenny,

4) zakazuje się rozbudowy, nadbudowy, zmiany formy kapliczek usytuowanych w ogrodzeniu kościoła,

5) nakazuje się objęcie ochroną wartościowych elementów zieleni wysokiej,

6) na terenie strefy nie dopuszcza się do lokalizacji budynków gospodarczych oraz zaplecza technicznego.

5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Gmina Białobrzegi, jest to gmina wiejska, położona w centralnej części województwa podkarpackiego. Od Rzeszowa dzieli ją ok. 30 km, 10 km od Łańcuta oraz 8 km od zjazdu z autostrady A4. Od północy graniczy z Gminą Żołynia, na północnym-wschodzie sąsiaduje z Gminą Grodzisko Dolne, na wschodzie – z Gminą Tryńcza, natomiast na południowym wschodzie z Gminą Przeworsk. Na południu przylega do Miasta Łańcut i Gminy Łańcut, a od zachodu sąsiaduje z Gminą Czarna.

Łączna powierzchnia Gminy Białobrzegi to obszar ponad 56 km², co stanowi nieco ponad 12% powierzchni powiatu łańcuckiego. Pod względem geograficznym teren ten usytuowany jest na pograniczu Pogórza Karpackiego i Kotliny Sandomierskiej. w skład Gminy Białobrzegi wchodzi 6 miejscowości: Białobrzegi, Budy Łańcuckie, Dębina, Korniaktów Południowy, Korniaktów Północny i Wola Dalsza.

Wsie tworzące Gminę Białobrzegi położone są w szerokim obniżeniu zwanym Rynną Podkarpacką, które rozdziela wspomniane krainy geograficzne. Takie położenie sprawia, że Gmina Białobrzegi charakteryzuje się zróżnicowanym ukształtowaniem terenu i krajobrazu – od równin na południu, po formy faliste na północnym-zachodzie aż po pagórkowate na północnym-wschodzie

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Siedzibą władz Gminy Białobrzegi jest wieś Białobrzegi. Najstarsze informacje o tej miejscowości pojawiły się już w XIV wieku, natomiast pierwsze ślady świadczące o osadnictwie na jej terenie pochodzą z okresu mezolitycznego (8000-4800 lat p.n.e.). Nazwa miejscowości wywodzi się od dwóch członów „białe” i „brzegi”. Według jednej z wersji nazwa „Białobrzegi” wzięła się od białych, piaszczystych brzegów rzeki Wisłok lub od wysokich białych osik, które porastały jej brzegi. Inna zakłada, że nazwa wsi pochodzi od rodu Białobrzeskich, którzy prawdopodobnie byli pierwszymi właścicielami osady. Białobrzegi wraz z pozostałymi terenami należącymi aktualnie do Gminy Białobrzegi były najczęściej pod władaniem rodów związanych z Łańcuckim Zamkiem – od Pileckich, po Stadnickich, następnie Lubomirskich i na końcu Potockich.

Współczesna historia Gminy Białobrzegi rozpoczyna się 1 stycznia 1973 roku, kiedy to Gmina stała się odrębną jednostką administracyjną. Następnie w wyniku reformy administracyjnej z 1999 roku stanowi ona część powiatu łańcuckiego w województwie podkarpackim.

Gmina Białobrzegi od 1996 roku posiada swój herb prezentujący kłos zboża składający się z 8 ziaren – liczbę odpowiadającą liczbie sołectw. Podobna symbolika pojawia się na pieczęciach wiejskich z Białobrzegów pochodzących z XIX wieku. Od 2015 roku w ramach dokumentu pn. „Strategia budowy i promocji marki Gminy Białobrzegi” opracowany i wdrożony został również logotyp, którego treść brzmi: „bliska gmina Białobrzegi”.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Teren Gminy Białobrzegi leży w obrębie Prowincji Karpat i Podkarpacia, w zasięgu Kotliny Sandomierskiej, na południowo-wschodnim skraju Puszczy Sandomierskiej.

Większość terenu gminy ma ukształtowanie równinne, jedynie zalesiona część północna jest lekko pofałdowana. Klimat gminy oznacza się dużą zmiennością, co związane jest z jej położeniem na pograniczu dwóch różnych subregionów: Kotliny Sandomierskiej i Przedgórza Karpackiego.

Gmina Białobrzegi oddalona jest od ośrodków przemysłowych, posiada dobre warunki wypoczynkowe, piękny krajobraz i czyste powietrze. Rekreacyjne zaplecze gminy stanowi kompleks leśny w lewobrzeżnej jej części. Gmina Białobrzegi leży w paśmie wzmożonej aktywności gospodarczej związanej z głównym kierunkiem komunikacyjnym o znaczeniu krajowym i europejskim z zachodu na wschód. Gminę Białobrzegi od zachodu na wschód przecina autostrada A-4 Jędrzychowice-Korczowa. Położona jest w sąsiedztwie linii kolejowej Medyka – Kraków.

Rozwinięta sieć dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich umożliwia dobrą komunikację z okolicznymi miastami tj. Łańcutem, Leżajskiem, Przeworskiem oraz Rzeszowem.

5.2.3. Zabytki nieruchomości

Teren gminy Białobrzegi charakteryzuje się niewielkim zachowanym zasobem zabytkowego budownictwa związanego z wielką własnością oraz dobrami kościelnymi.

Obiekty kościelne mają bardzo późną proweniencję, pierwsze parafie powstały bowiem w latach 20-tych XX w istniejące dziś zespoły kościelne są jeszcze młodsze. Pomimo ich późnego powstania charakteryzują się one jednolitą formą architektoniczną całego zespołu, zaprojektowane przez jednego architekta (Białobrzegi, Budy Łańcuckie). Najstarszym obiektem kościelnym jest pochodząca z drugiej połowy XIX w. kaplica mszalna w Korniaktowie Południowym.

Do jednych z ciekawszych zachowanych dziś w okolicy należy dwór w Białobrzegach z otaczającym go parkiem i położoną w pobliżu drewnianą kapliczką.

Jednym z istotnych walorów kulturowych gminy stanowią liczne zachowane drewniane i murowane kapliczki. Stosunkowo w dużym stopniu zachowało się też drewniane budownictwo mieszkalne i gospodarcze. Istnieją też zabytkowe obiekty użyteczności publicznej (szkoły).

BIAŁOBRZEGI

Zespół kościoła parafialnego p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Białobrzegach;

Usytuowany przy drodze biegnącej przez wieś. w 1928 r. została powołana parafia, dotychczas Białobrzegi przynależały do trzech parafii: Kosiny, Żołyni i Łańcuta.

Kościół

W latach 1933 - 37 zbudowaną tą świątynię wg projektu inż. Witaszkiewicza z Rzeszowa, polichromię wykonali P. Łańcucki i P. Riss ze Lwowa.

Świątynia została poświęcona w 1937 r., a konsekrowana w 1946 r. Kościół murowany, otynkowany, na rzucie prostokąta, prezbiterium zakończone wielobocznie. Dach siodłowy, kryty blachą. Na kalenicy prezbiterium umieszczona sygnaturka. Fasada kościoła na osi zaakcentowana trójkondygnacyjną wieżą, przykrytą cebulastym hełmem, zwieńczonym latarnią z analogicznym hełmem. w dolnej kondygnacji wieży główne wejście do kościoła, podkreślone frontonem.

Kościół otoczony **ogrodzeniem** metalowym, w narożach usytuowane kapliczki, wykonane z cegły, dwukondygnacyjne. Górna część zakończona schodkowo, zwieńczona krzyżem, od frontu nisza, której otwór wykończony jest dekoracyjnie cegłą, wewnątrz figury świętych. Wokół kościoła, przy ogrodzeniu starodrzew.

Plebania parterowa, murowana, otynkowana, na rzucie prostokąta. Elewacją boczną zwrócona do drogi. Dach czterospadowy, kryty dachówką ceramiczną.

W elewacji frontowej, na środku, ganek z wejściem, w części piętrowej przykryty trójspadowym dachem. Ściany budynku z podziałem ramowym, dołem obiega cokół, w górnej części ścianka kolankowa. Okna prostokątne jednolite, z różnym podziałem kwaterowym.

Zespół dworsko - parkowy w Białobrzegach

Usytuowany na wschód od wsi przy drodze do Korniaktowa Północnego. Na wzniesieniu będącym reliktem dawnych obwałowań ziemnych, pochodzących prawdopodobnie z czasów, gdy wieś była przedmiotem sporów Stadnickich z Korniaktami. Obecnie właścicielem zespołu jest osoba prywatna.

W latach 30-tych XX wieku Potocki rozparcelował kilka pobliskich (koło Łańcuta) folwarków, m.in. Białobrzegi. w 1938 r. folwark w Białobrzegach zakupił Pan T. Zys z Łańcuta, w skład jego wchodził; dwór. budynki gospodarcze (stajnia, obora, stodoła szopa, chlewnia, czworobok), ogród, park (o łącznej powierzchni 6,5 ha).

Dwór w Białobrzegach zapewne został wzniesiony w pierwszej połowie XVII wieku, z tego okresu mają być pomieszczenia w przyziemiu, sklepione kolebkowo z lunetami. Przebudowany został w XVIII wieku. Ostatnie zmiany budowlane z XX w., zniekształciły jego pierwotną bryłę. Obecnie jest to budynek murowany, na rzucie prostokąta, częściowo wtopiony w ziemię. Dach czterospadowy, kryty dachówką ceramiczną. w elewacji frontowej, XX-wieczna drewniana facjata nad zabudowanym i przeszklonym portykiem oraz drewniany podcień. w elewacji tylnej dwukondygnacyjna przybudówka, zamknięta szczytem, przykryta dachem dwuspadowym. Ściany budynku na cokole, naroża boniowane. Okna prostokątne, trzykwaterowe, górą zaakcentowane półkolistą płyciłą. Wnętrze dwutraktowe.

Na południe i zachód od dworu rozciąga się **park**. Rozplanowanie starodrzewia przemawia za ukształtowaniem krajobrazowym parku. O swobodzie rozmieszczonych grupach drzew, komponowanych z myślą aby na osi dworu stworzył wnętrze mieszczące podjazd z zaokrąglonym klombem, po którym ślady obecnie są mało czytelne (nieznaczne wyniesienie terenu w kształcie owalu). w części wschodniej parku znajdują się pozostałości naturalnej altany, utworzonej z posadzonych w krąg drzew. Do najstarszych drzew w parku należą dęby szypułkowe i buki. Rozpiętość wiekowa drzew jest duża, od drzew przeszło 250-letnich do kilkuletnich samosiewów, których obecność zaciera pierwotny układ kompozycyjny, szczególnie w północno- wschodniej części parku, teren bardzo zagęszczony samosiejkami i ma charakter leśny.

Do zachowanych obiektów z **dawnego ośrodka gospodarczego** należy dawna stajnia, zmieniona następnie na oborę. Obecnie użytkowana na magazyny. Budynek usytuowany na północny-wschód od dworu za drogą. Murowany, otynkowany, na rzucie długiego prostokąta z dachem dwuspadowym. Ściany rozczłonkowane lizenami, pomiędzy nimi prostokątne okna. Dawny ośrodek

gospodarczy uległ zniszczeniu, szczególnie przez budowę drogi biegnącej przez środek dawnego założenia dworskiego, która go przedzieliła.

Na południe od dworu, na obrzeżu założenia dworsko-parkowego, od strony zachodniej usytuowany jest dawny **dom karbownika** Drewniany, o konstrukcji zrębowej. Dach siodłowy, kryty dachówką ceramiczną. w ścianie frontowej od zachodu drzwi wejściowe, po bokach okna. Do zespołu należy drewniana **kapliczka** dworska, położona na północ od zespołu, otoczona drzewami i krzewami ozdobnymi (lilakami).

Młyn wodny z trakiem w Białobrzegach, w przysiółku zwanym Podemłynie, na posesji nr 337, własność osoby prywatnej.

Pierwotnie obiekt ten należał do folwarku Potockiego, w tej miejscowości. Według informacji obecnego właściciela, młyn od Potockiego dzierżawił w 1893 r. P. Marian Salzman. Później, przed I wojną światową odkupił go P. Leja (długoletni pracownik w młynie). w 1938 r. właścicielem młyna poprzez zakup stał się P. Andrzej Dec.

Młyn wodny został przekształcony na parowy, następnie był elektryczny, obecnie jest nieużytkowany.

Zbudowany został zapewne w 4 ćwierci XIX wieku, na miejscu poprzedniego, zaznaczonego na katastrze, o tradycji historycznej sięgającej XVII wieku.

Młyn ten remontowany był w latach 30- tych XX wieku, wykonano wówczas betonową podmurówkę. Dawny układ wodny należący do zespołu: kanał, stawisko, jaz, były założone przed 1849 r., obecnie w większości zniszczone. Dawny dom młynarza rozebrano w 1976 r.

Obecny budynek młyna drewniany, zrębowy, przykryty dachem dwuspadowym i blachą. w ścianie frontowej młyna otwór drzwiowy, nad nim otwór do podawania zboża. Wewnątrz zdemontowano wyposażenie, obecnie została zainstalowana turbina wodna do wytwarzania energii elektrycznej na potrzeby własne. Drewniany dom młynarza rozebrany.

BUDY ŁAŃCUCKIE

Zespół kościoła parafialnego p.w. Najświętszego Serca Marii Panny w Budach Łańcuckich

Miejscowość ta pierwotnie nie posiadała samodzielnej parafii. Obecny kościół został wybudowany w latach 1948 - 1952, według planu arch. Wawrzyńca Dajczaka. Jego autorstwa jest projekt ołtarza głównego, zrobiony przez miejscowych stolarzy. Polichromię wykonał w 1979 r. artysta malarz Pan Stanisław Jakubczyk z Krakowa.

Kościół murowany, otynkowany. Na rzucie prostokąta, prezbiterium zakończone wielobocznie. Dach siodłowy, kryty blachą. Fasada kościoła ujęta po bokach niższymi, półokrągłymi wieżami, sięgającymi parapetu świątyni, wtopionymi częściowo w korpus kościoła. w szczycie fasady wąski otwór okienny, szczyt zwieńczony krzyżem. w parterze elewacji frontowej kościoła podcień z trzech

arkad, w głębi wejście do świątyni. Powyżej ściana rozdzielona czterema wąskimi, wysokimi oknami, nad nimi płycina z przedstawieniem Marii Panny.

Od strony północnej świątyni umieszczona wielokondygnacyjna wieża czworoboczna, częściowo wtopiona w korpus kościoła. Poszczególne kondygnacje zróżnicowane wysokością. Podobne otwory okienne jak w fasadzie (tj. wąskie, długie). w środkowej kondygnacji umieszczony zegar. Ponad ostatnią kondygnacją wieloboczna latarnia zwieńczona krzyżem, umieszczonym na cokole w formie ostrosłupa. Za ogrodzeniem kościelnym, od strony wschodniej zlokalizowana jest **stara plebania**, z lat 20- tych XX wieku. Budynek drewniany, parterowy. Dach siodłowy. Na rzucie prostokąta. Ściany o konstrukcji zrębowej, oszalowane, w frontowej, pośrodku ganek, przeszklony, zamknięty szczytem przykrytym daszkiem dwuspadowym.

KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY

Kaplica p.w. Matki Bożej Różańcowej w Korniaktowie Południowym wybudowana została w 1880 r. Usytuowana jest przy drodze biegnącej przez wieś. w głębi znajduje się nowy kościół p.w. M. B. Różańcowej. Zabytkowa kaplica jest na rzucie prostokąta. Murowana, otynkowana. Dach wielopołaciowy, pierwotnie kryty dachówką obecnie blachą miedzianą, pośrodku kalenicy umieszczona sygnaturka. Elewacja frontowa zwieńczona szczytem, o wykroju falistym, lekko spłaszczonym, którego obrzeża wykończone są wyrobionym w tynku półwałkiem, podkreślającym kształt szczytu.

Od frontu przylega nieduży przedsionek, z wejściem głównym do kaplicy, zamknięty szczytem, nawiązującym charakterem do szczytu elewacji frontowej. Szczyt przedsionka podkreślony daszkiem kapnikowym. Pod okapem kaplicy biegnie szeroki pas profilowanego gzymsu koronującego, ściany rozczłonkowane prostokątnymi płycinami.

WOLA DALSZA

W Woli Dalszej zachował się **budynek zwany gołębnikiem**, (z racji charakteru jego użytkowania, przeznaczony do hodowli gołębi, identyfikowany ze **spichlerzem** opisanym w inwentarzu z XIX w). Po zmianie granic w 1957 r. teren ten należy do Woli Dalszej. Wzniesiony w 1 połowie XIX wieku. Murowany z cegły, otynkowany. Dach czterospadowy, kryty dachówką ceramiczną. w połaci południowo - zachodniej facjatka, przykryta daszkiem siodłowym.

Budynek na rzucie prostokąta, zbliżonego do kwadratu, podpiwniczony. Ściany ujęte podziałem ramowym, górą profilowanym gzymsem koronującym. w elewacji frontowej, w parterze wejście poprzedzone schodami - prostokątny otwór drzwiowy, zwieńczony trójkątnym frontonem, wspartym na pilastrach. Od około połowy wysokości Gołębnika, wkomponowane są w ściany cztery rzędy (po 4 w rzędzie) małych kwadratowych okienek.

Spichlerz wraz z najbliższym otoczeniem w Woli Dalszej został wpisany do **rejestru zabytków w dniu 27 marca w 2006 r.**, pod nr a - 145.

Dom nr 511 w Woli Dalszej drewniany, oszalowany, o architekturze nawiązującej do willi łańcuckich, parterowy, na rzucie prostokąta zbliżonego do kwadratu. z dwoma szczytami w elewacji frontowej, pomiędzy którymi otwór wejściowy z ozdobnie przeszklonymi dwuskrzydłowymi drzwiami płycinowymi Szczyty z ozdobnym detalem. Dach skomplikowany, dzielący obiekt ma trzy bryły.

Kapliczka przy budynku nr 243, dz. nr ewid. 607/3 została wybudowana w XIX w. Pierwotnie wymurowana z cegły i otynkowana ze sklepieniem drewnianym i pokryta gontem (obecnie blachą). Obiekt na rzucie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Na krótszym boku otwór drzwiowy zamknięty łukiem zacementowanym. Drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, oszklone częściowo. w ścianach od zachodu i wschodu małe okienka. Zwieńczenia z okapem o trójkątnym przyczółku ścięty, u szczytu i po bokach. w środku mira. Wnętrze o zasklepieniu pozornym. Posadzka kamienna. Dach siodłowy, nad prezbiterium trójspadowy kryty obecnie blachą.

Tabela 1 Lista obiektów nieruchomości objętych Gminną Ewidencją Zabytków

SPIS ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH ARCHITEKTURY i BUDOWNICTWA GMINY BIAŁOBRZEGI

lp.	miejsowość	obiekt	nr budynku	nr działki	rej. Zabyt.	uwagi
1	BIAŁOBRZEGI	UKŁAD PRZESTRZENNY WSI				
2	BIAŁOBRZEGI	Zespół kościoła par. p.w. Najświętszego Serca Jezusa a. kościół	30a	2637/2		proj. Witaszkiewicz z Rzeszowa
3	BIAŁOBRZEGI	b. cztery kapliczki w narożach ogrodzenia	30a	2637/2		
4	BIAŁOBRZEGI	c. plebania	30	2637/1		ob. nieużytkowany
5	BIAŁOBRZEGI	d. starodrzew				
6	BIAŁOBRZEGI	kapliczka		334		rozbud. 1855 remont 1970 ZIPOZ nr 271127
7	BIAŁOBRZEGI	kapliczka	402	345		przy drodze do Żołyni
8	BIAŁOBRZEGI	kapliczka	481	921/2		
9	BIAŁOBRZEGI	kapliczka	217	2233		
10	BIAŁOBRZEGI	kapliczka słupowa	258	2302/8		
11	BIAŁOBRZEGI	kapliczka	385	304		
12	BIAŁOBRZEGI	Szkoła- Warsztaty Terapii Zajęciowej Młodzieży Specjalnej Troski	400a	529/1		użytkowana

13	BIAŁOBRZEGI	Zespół dworsko-parkowy a. dwór	500	839/1		przebud. K. XVIII grunt. Przebud. Pocz. XX, ZIPOZ nr 271130
14	BIAŁOBRZEGI	b. pozostałości parku krajobrazowego		839/1 i 839/2		
15	BIAŁOBRZEGI	c. pozostałości fortyfikacji ziemnych		839/1 i 839/2		
16	BIAŁOBRZEGI	Pozostałości zespołu folwarcznego: a. stajnia		838/1		nast. Obora
17	BIAŁOBRZEGI	b. kapliczka		838/2		przeb. 2004
18	BIAŁOBRZEGI	zagroda-dom	41	1907		
19	BIAŁOBRZEGI	piwnica	463	1088/4		
20	BIAŁOBRZEGI	dom	28	2598		
21	BIAŁOBRZEGI	dom	52	1886		
22	BIAŁOBRZEGI	dom	62	1843	-	wykreślony z dniem 02.09.2013r. LDz.UoZ Rz- 4.5140.31.2013
23	BIAŁOBRZEGI	dom	77a	1807/3		
24	BIAŁOBRZEGI	dom	120	2564		
25	BIAŁOBRZEGI	dom	123	2562		
26	BIAŁOBRZEGI	dom	124	2561		
27	BIAŁOBRZEGI	dom	125	2559/1		wykreślony zarządzeniem Wójta Gminy Białobrzegi 41/2021r. z 21.09.2021r. Rz- RDZ.5140.35.2021.JK
28	BIAŁOBRZEGI	dom	213	2238/1		
29	BIAŁOBRZEGI	dom	238	2372		
30	BIAŁOBRZEGI	dom	465	1095/2		
31	BIAŁOBRZEGI	dom	495	870/15		
32	BIAŁOBRZEGI	młyn wodny z tartakiem	495	870/15		
33	BIAŁOBRZEGI	pozostałości układu wodnego	337	1597/2		
34	BUDY ŁAŃCUCKIE	kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Marii Panny		517/1		
35	BUDY ŁAŃCUCKIE	dzwonnica		517/1		
36	BUDY ŁAŃCUCKIE	kapliczka z sygnaturką		517/1		
37	BUDY ŁAŃCUCKIE	kapliczka (w narożu)		517/1		
38	BUDY ŁAŃCUCKIE	kapliczka (w narożu)		517/1		

39	BUDY ŁAŃCUCKIE	kapliczka (w narożu)		517/1		
40	BUDY ŁAŃCUCKIE	plebania		517/2		
41	BUDY ŁAŃCUCKIE	kapliczka		476		przy drodze do Laszczyn
42	BUDY ŁAŃCUCKIE	kapliczka-dzwonnica		2370		obok szkoły w Budach Prawych ZIPOZ nr 271142
43	BUDY ŁAŃCUCKIE	kapliczka św. Franciszka		3004/3		przy d. leśniczówce
44	BUDY ŁAŃCUCKIE	kapliczka Matki Boskiej		3000		przy drodze do Opalenisk
45	BUDY ŁAŃCUCKIE	szkoła	333	1430/1		
46	BUDY ŁAŃCUCKIE	zagroda-dom	88	2361/2		wykreślony z dniem 09.07.2019r. Rz-RDZ.5140.12.2019.JK
47	BUDY ŁAŃCUCKIE	zagroda-dom	239	92		
48	BUDY ŁAŃCUCKIE	obora	239	92		
49	BUDY ŁAŃCUCKIE	sklep	239	92		
50	BUDY ŁAŃCUCKIE	zagroda-dom	273	635/3		
51	BUDY ŁAŃCUCKIE	stodoła	273	635/3		
52	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	448	1858/1 ?		
53	BUDY ŁAŃCUCKIE	zagroda	481	955		
54	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	51	2104/2		
55	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	84	2127		
56	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	87	2362		
57	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	100	2190		wykreślony zarządzeniem Wójta Gminy Białobrzegi 73/2017 z 20.10.2017r. Rz-RDZ.5140.61.2017.JK
58	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	121	2393		
59	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	142	2419/4		wykreślony zarządzeniem Wójta Gminy Białobrzegi 80/2023r. z 19.10.2023r. Rz-RDZ.5140.37.2023.SM
60	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	144	2424		

61	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	148	2479/1		
62	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	149	2525		
63	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	160	2948/1		
64	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	237	73/1		
65	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	268	174/2		
66	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	313	300/1		wykreślony z dniem 29.09.2015r. UoZ-Rz- 4.5140.38.2015
67	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	367	1453/3		
68	BUDY ŁAŃCUCKIE	dom	408	1807		
69	BUDY ŁAŃCUCKIE	młyn wodny z jazem	341	377/7		wykreślony z dniem 04.08.2015r. DOZ-OAiK- 660.130.2015.ML
70	DĘBINA	kapliczka	61	179		
71	DĘBINA	kapliczka		468/18		
72	DĘBINA	zagroda- dom	38	92/3		
73	DĘBINA	stajnia	38	92/3		
74	DĘBINA	zagroda-dom	129	635		
75	DĘBINA	stajnia ze stodołą	129	635		
76	DĘBINA	dom	41	95		
77	DĘBINA	dom	42	103		
78	DĘBINA	dom	45	108		
79	DĘBINA	dom	102	400		
80	DĘBINA	dom	136	759		
81	DĘBINA	dom	138	916/4		
82	DĘBINA	dom ze stodołą	157	1035/1		
83	DĘBINA	dom	170	1058		
84	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	kaplica p.w. MB Różańcowej	2a	532		
85	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	kapliczka		496		
86	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	kapliczka słupowa		514/15		
87	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	dawna szkoła	3	190		
88	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	zagroda	55	539		
89	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	dom	30	433		
90	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	dom	45	519		
91	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	dom	90	697		
92	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	dom	103	161/2		wykreślony z dniem 11.04.2016r.

						UoZ-Rz- 4.5140.25.2016
93	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	dom	108	166		
94	KORNIAKTÓW POŁUDNIOWY	dom	126	22		
95	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	kapliczka	69	510		
96	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	kapliczka św. Rodziny	82	44		
97	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	kapliczka- figura Jezusa		360/2		przy drodze Korniaktów Pn- Rogóżno
98	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	zagroda-dom	114	302		
99	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	obora	114	302		
100	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	stodoła	114	302		
101	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	budynek gospodarczy	114	302		
102	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	piwnica	114	302		
103	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	1	395/3		
104	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	2	399		
105	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	4	353/2		
106	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	7	436		
107	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	12	443		
108	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	45	141/1		
109	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	56	51		
110	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	60	97/2		
111	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	92	167		
112	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	93	166		
113	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	94	164/3		
114	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	95	165/3		
115	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	96	164/2		
116	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	110	285		
117	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	114	302		
118	KORNIAKTÓW PÓŁNOCNY	dom	115	305/1		

119	WOLA DALSZA	kapliczka	243	607/3		ZIPOZ nr 271152
120	WOLA DALSZA	dawna szkoła	125	848/3		ZIPOZ nr 271158
121	WOLA DALSZA	spichlerz wraz z otoczeniem	368	1248/19	A-145 z 27.03.2006r.	ZIPOZ nr 271165
122	WOLA DALSZA	aleja do przysiółka Jawornik				
123	WOLA DALSZA	dom	34	971/5		
124	WOLA DALSZA	dom	42a	951/4		wykreślony zarządzeniem Wójta Gminy Białobrzegi 55/2022 z 26.07.2022r. RDZ- 1.5140.22.2022.DP
125	WOLA DALSZA	dom	51	941/2		
126	WOLA DALSZA	dom	110	848/2		
127	WOLA DALSZA	dom	134	753/2		
128	WOLA DALSZA	dom	160	1700		wykreślony zarządzeniem Wójta Gminy Białobrzegi 81/2022 z 27.09.2022r. RDZ- I.5140.39.2022.DP
129	WOLA DALSZA	dom	165	694/4		
130	WOLA DALSZA	dom	190	677/1		
131	WOLA DALSZA	dom	198	1639/1		
132	WOLA DALSZA	dom	207	657		
133	WOLA DALSZA	dom	243	607/3		
134	WOLA DALSZA	dom	511	383		
135	WOLA DALSZA	dom	541	601/3		
136	WOLA DALSZA	dom	542	598/1		

5.2.4. Zabytki ruchome

Na terenie Gminy Białobrzegi nie znajdują się zabytki ruchome.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Białobrzegi do roku 1999 zewidencjonowano 68 stanowisk archeologicznych. Spis stanowisk archeologicznych został opracowany w oparciu o dokumentację z badań powierzchniowych prowadzonych w ramach ogólnopolskiego programu AZP (Archeologiczne

Zdjęcie Polski). Omawiany teren wchodzi w skład 5 obszarów AZP (101-79, 101-80, 102-78, 102-79, 102-80).

Pierwsze ślady działalności człowieka na terenie gminy Białobrzegi zarejestrowano w Dębinie na stan. 3 (wg wykazu 49), jest to pojedyncze znalezisko krzemienne należące do paleolitu schyłkowego, przypisywane tzw. kulturze świderskiej, datowanej na IX tys. p.n.e.

Okres ten związany z końcem epoki lodowcowej, charakteryzuje się oziębieniem klimatu, pojawieniem się roślinności tundrowej i stad reniferów na omawianym obszarze. Żyjące w tym czasie małe grupy ludności eksploatują środowisko na pograniczu lasu i tundry. Pozostałością po ich działalności są krótkotrwałe obozowiska, w miejscach których znajdujemy dzisiaj pojedyncze znaleziska narzędzi wykonanych z krzemienia, rogu i kości.

Na przełomie IX i VIII tysiąclecia kończy się epoka lodowcowa, klimat ulega ociepleniu, tundra przeradza się stopniowo w lasy iglaste i liściaste ciepłolubne. w gospodarce człowieka dominującą rolę zaczyna odgrywać myślistwo, rybołówstwo i zbieractwo. Obozowiska zakładane są na suchych wydmach piaszczystych z charakterystycznymi domostwami o konstrukcji szałasowej. z terenu gminy Białobrzegi znamy jedno stanowisko należące do kultury janisławickiej datowanej na VII-V tysiąclecie p.n.e., zlokalizowane w Białobrzegach stan. 1 (wg wykazu 1).

Stanowiska z okresu paleolitu i mezolitu występują pojedynczo, ich mała liczba nie wykazuje jednak rzeczywistego wykorzystania terenu przez ludność starszej i środkowej epoki kamienia. Głównym powodem jest tutaj trudność w wykryciu stanowisk, które są pozostałościami krótkotrwałych obozowisk i znamy je przede wszystkim ze znalezisk narzędzi krzemiennych i kamiennych. Należy wspomnieć tutaj o nielicznych stanowiskach z materiałem datowanym ogólnie na epokę kamienia, związanym prawdopodobnie z wymienionymi już okresami, zlokalizowanych w Budach Łańcuckich stan.7, stan. 11 i Korniaktowie Północnym stan. 4 (wg wykazu 23, 28, 56).

Kolejną epoką która manifestuje się ogromnym postępem cywilizacji, związanym z umiejętnością uprawy roli i hodowli zwierząt domowych jest młodsza epoka kamienia - neolit, datowana w przedziale chronologicznym 5800/5600 - 2400/2300 lat p.n.e..

Neolityzacja naszych ziem dokonywała się dzięki przybyciu grup ludności zza Karpat i rozpowszechnieniu nowych umiejętności tj. produkcji naczyń glinianych, tkactwa, plecionkarstwa, a także nowych technik w krzemieniarstwie (gładzenie i wiercenie otworów). z terenu gminy Białobrzegi pochodzi 17 stanowisk datowanych na okres neolitu, w tym 6 stanowisk dla których została określona dokładniejsza chronologia. Są to zarówno rozległe osady wielokulturowe jak i ślady osadnicze, zlokalizowane w miejscach dogodnych dla osadnictwa. Stanowiska te charakteryzują się występowaniem, po raz pierwszy - materiału ceramicznego na powierzchni terenu.

Pierwszą wyraźnie wyodrębniającą się kulturą młodszej epoki kamienia, jest kultura ceramiki wstęgowej rytej, której materiały wystąpiły w Budach Łańcuckich stan. 5 i stan 9A, oraz w Korniaktowie Północnym stan. 5, (wg wykazu 22, 25, 58).

Ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, lokalizowała swoje osady na niższych partiach stoków dolinnych lub na krawędziach wysoczyzn. Zamieszkiwano wówczas w naziemnych dużych, prostokątnych, a później także i trapezowatych domostwach o konstrukcji słupowej. Na niektórych osadach spotyka się pozostałości po tzw. długich domach, których długość dochodziła do kilkudziesięciu metrów.

Ludność tej kultury, utrzymywała dalekosiężne kontakty handlowe, sprowadzając surowiec krzemienno z oddalonych o ponad 200 km wychodni. Świadczą o tym materiały krzemienne występujące na terenie stanowisk z tego okresu. Materiały te pochodzą ze złóż występujących na terenie Jury Krakowsko - Częstochowskiej, w okolicach Święciechowa nad Wisłą a także rejonie Gór Świętokrzyskich i na Wołyniu. Cennym surowcem był obsydian sprowadzany na nasze ziemie z terenu Gór Bukowych na obecnym pograniczu słowacko - węgierskim. Tym samym szlakiem na dzisiejsze tereny południowej Polski przenikały inne zakarpacie elementy kulturowe tj. ceramika kultury bukowogórskiej oraz zmiany w ornamentyce naczyń, charakterystyczne dla dużych obszarów Europy Środkowej.

Kolejną kulturą należącą do młodszej epoki kamienia, której materiały zlokalizowano na terenie Gminy Białobrzegi jest kultura pucharów lejkowatych, która wytworzyła się na bazie miejscowych kultur mezolitycznych. przy wpływach ludności zakarpaciej. Na terenie Polski południowo - wschodniej rozwija się od pierwszej połowy IV tysiąclecia p.n.e.. Charakterystyczne dla tego okresu jest zastosowanie gospodarki wypaleniskowej i orki sprzężajnej, co powoduje zwiększenie zbiorów o wprowadzenie nowych technik uprawy roli. Na terenie gminy Białobrzegi znamy 3 stanowiska tej kultury, zlokalizowane w Białobrzegach stan. 5 i Budach Łańcuckich stan. 7 i stan. 17 (wg wykazu 5, 23, 34).

Ostatnią kulturą neolityczną której materiały wystąpiły na omawianym terenie jest kultura ceramiki sznurowej, reprezentowana na stanowisku 3 w Korniaktowie Północnym (wg wykazu 55).

Pozostałe stanowiska archeologiczne z omawianego okresu (ogółem 11), wyszczególnione w wykazie, ze względu na słaby stopień rozpoznania są datowane ogólnie na młodszą epokę kamienia (neolit) i tworzą horyzont osadniczy dla ww. kultur.

Należy również podkreślić, iż materiały poszczególnych kultur nie występują na stanowiskach pojedynczo. Dogodny dla osadnictwa teren był eksploatowany wielokrotnie przez ludność różnych kultur, ale nie można mówić jednak o ciągłości osadniczej na tych stanowiskach. Pojawiające się materiały pochodzą z różnych okresów chronologicznych i świadczą o lokalizacji nowych osad w tym samym miejscu.

Pierwszą wyraźnie wyróżniającą się kulturą należącą do epoki brązu, jest kultura trzciniecka datowana od XVI do XIII w p.n.e.. Reprezentowana na terenie gminy Białobrzegi na 6 stanowiskach, w następujących miejscowościach: Białobrzegi stan. 2, stan. 8, stan. 17; Budy Łańcuckie stan. 16, stan. 21 i Korniaktów Północny stan. 1A (wg wykazu: 2, 8, 17, 33, 38, 52). Są to przeważnie osady wielokulturowe o dużej wartości poznawczej i zróżnicowanym charakterze kulturowym. Ludność kultury trzcinieckiej prowadzi osiadły tryb życia, a dominującą rolę w tym okresie odgrywają zajęcia rolnicze.

Z miejscowych tradycji trzcinieckich wyrosła grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej, datowana na późny okres epoki brązu. tj. XII - VIII / VII w. p.n.e. i wczesną epokę żelaza VII/VI - IV w. p.n.e.. Proces jej genezy nie jest do końca wyjaśniony, wiąże się ona z rozpowszechnieniem ciałopalnego obrządku pogrzebowego, wywodzącego się z kręgu kultur popielnicowych na terenie Europy Środkowej. z terenu Gminy Białobrzegi mamy 36 stanowisk zaliczanych do grupy tarnobrzeskiej. Są to, głównie osady i ślady osadnicze o średniej i dużej wartości poznawczej, rejestrowane na stanowiskach o powierzchni od 0.5 ha do 15 hektarów. Stanowiska archeologiczne zaliczane do tej kultury wystąpiły w: Białobrzegach stan. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 17; Budach Łańcuckich stan. 1, 2, 7, 9A, 9B, 12, 14, 15, 16, 17, 18. 19, 21, 22; Dębinie stan. 4, 5; Korniaktowie Północnym stan. 1A, 1B, 2, 3, 4B, 5 i Woli Dalszej stan. 2, 3, 5 (wg wykazu: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 17, 19, 20, 23, 25, 26, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 64, 65, 67).

We wczesnej epoce żelaza na przełomie VI/V i w V wieku p.n.e. docierają nad Wisłę i San niewielkie grupy ludności kultury pomorskiej, której materiały współwystępują na naszych stanowiskach z materiałami grupy tarnobrzeskiej w Białobrzegach stan. 1 i stan. 5 (wg wykazu: 1, 5).

W pierwszych IV wiekach naszej ery rozwija się kultura przeworska. Zaczyna się silne oddziaływanie kultury prowincjonalno - rzymskiej i dochodzi do kontaktów handlowych z cesarstwem rzymskim. Jest to okres rozwoju dalekosiężnej wymiany handlowej i intensywnego wzrostu gospodarczego. Dzięki zastosowaniu żelaza do produkcji narzędzi rolniczych następuje znaczny postęp w tej dziedzinie gospodarki. Upowszechnia się wówczas ceramika toczona na kole garncarskim, oraz następuje rozwój wytwórczości narzędzi i broni z żelaza. z terenu gminy Białobrzegi mamy 18 stanowisk archeologicznych na których wystąpiły materiały kultury przeworskiej, zlokalizowanych w: Białobrzegach stan. 1, 2, 8, 14, 18; Budach Łańcuckich stan. 2, 9A, 9B, 10, 12, 22, 26; Dębinie stan. 3; Korniaktowie Północnym stan. 1A, 4A i Woli Dalszej stan. 1, 4, 5 (wg wykazu: 1, 2, 8, 14, 18, 20, 25, 26, 27, 29, 39, 43, 49, 52, 53, 56, 63, 66, 67).

Schyłek omawianego okresu IV-V w.n.e. to okres migracji ludności na obszarze Europy Środkowej, która objęła również ziemie polskie. Pod koniec V wieku naszej ery na terenie Polski południowo - wschodniej pojawia się nowa kultura, która możemy określić mianem kultury wczesnosłowiańskiej. Zaczyna się nowy okres wczesnego średniowiecza, który trwał do końca XIII

wieku. Jest to okres mocno zróżnicowany pod względem kulturowym. Na przełomie VII/VIII wieku powstają pierwsze ugrupowania plemienne, a w X wieku tworzą się pierwsze ugrupowania państwowe. z tego okresu na omawianym terenie zewidencjonowano 2 stanowiska, zlokalizowane w Budach Łańcuckich stan. 10 i Korniaktowie Północnym stan. 5 (wg wykazu: 27, 58), lecz ta niewielka liczba zapewne nie wykazuje rzeczywistej sytuacji osadniczej w tym rejonie. Podobnie jest z osadnictwem z okresu późnego średniowiecza zarejestrowanym wyłącznie w Woli Dalszej na stanowisku nr 6 (wg wykazu 68).

Ostatnią grupę stanowi 21 stanowisk o chronologii pradziejowej nieokreślonej lub prehistorycznej nieokreślonej, zarejestrowanych w Białobrzegach. Budach Łańcuckich, Dębinie oraz Korniaktowie Północnym i Południowym. Na stanowiskach tych występują przeważnie mało charakterystyczne fragmenty ceramiki, co utrudnia przypisanie jej do właściwej epoki, czy kultury archeologicznej.

Na zakończenie należy wspomnieć o nielicznych stanowiskach wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych województwa podkarpackiego, zlokalizowanych w Białobrzegach stan. 1, stan. 2, stan. 4; Budach Łańcuckich stan. 1, stan. 2, stan. 5 i stan. 7 (wg wykazu: 1, 2, 4, 19, 20, 22, 23), objętych ochroną prawną i konserwatorską.

Tabela 2 Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Białobrzegi

Lp.	Miejscowość i nr stanowiska	Obszar AZP i nr stanowiska	Funkcja obiektu	Chronologia
1.	Białobrzegi 1	101-79/1	Ślad osadnictwa Osada Osada ? Osada	Kultura janisławicka Kultura łużycka Kultura pomorska Kultura przeworska
2.	Białobrzegi 2	101-79/2	Osada Osada Osada Ślad osadnictwa	Kultura trzciniecka Grupa tarnobrzaska Kultura przeworska Neolit
3.	Białobrzegi 3	102- 79/63	Punkt osadniczy	Kultura łużycka
4.	Białobrzegi 4	101-79/3	Osada	Kultura łużycka
5.	Białobrzegi 5	101- 79/23	Punkt osadniczy	Kultura łużycka
6.	Białobrzegi 6	101- 79/24	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada	Neolit Kultura trzciniecka Grupa tarnobrzaska

7.	Białobrzegi 7	101- 79/25	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit ? Kultura łużycka
8.	Białobrzegi 8	101- 79/26	Osada Osada Osada Osada Osada	Kultura trzciniecka Grupa tarnobrzeska Kultura przeworska Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze
9.	Białobrzegi 9	101- 79/27	Ślad osadniczy	Kultura nieokreślona
10.	Białobrzegi 10	101- 79/28	Punkt osadniczy	Kultura łużycka
11.	Białobrzegi 11	101-80/8	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska
12.	Białobrzegi 12	101-80/9	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska Kultura nieokreślona
13.	Białobrzegi 13	102-80/9	Ślad osadnictwa	Kultura nieokreślona
14.	Białobrzegi 14	102- 80/10	Ślad osadnictwa	Kultura przeworska
15.	Białobrzegi 15	102- 80/11	Ślad osadnictwa	Neolit ?
16.	Białobrzegi 16	102- 80/12	Osada ?	Kultura nieokreślona
17.	Białobrzegi 17	101-79/39	Ślad osadnictwa Osada Osada	Kultura pucharów lejkowatych Kultura trzciniecka Grupa tarnobrzeska
18.	Białobrzegi 18	102- 79/40	Osada	Kultura przeworska
19.	Budy Łańcuckie 1	101-80/1	Cmentarzysko	Kultura łużycka
20.	Budy Łańcuckie 2	101-80/2	Cmentarzysko Punkt osadniczy	Kultura przeworska Grupa tarnobrzeska
21.	Budy Łańcuckie 3	101-80/3	Ślad osadnictwa	Neolit ?
22.	Budy Łańcuckie 5	101-80/4	Ślad osadnictwa Osada	Kultura ceramiki wstęgowej rytej Kultura przeworska
23.	Budy Łańcuckie 7	101- 80/10	Ślad osadnictwa Osada Osada	Epoka kamienia Kultura pucharów lejkowatych Kultura pradziejowa

			Osada	Grupa tarnobrzeska
24.	Budy Łańcuckie 8	101- 80/11	Ślad osadnictwa	Kultura nieokreślona
25.	Budy Łańcuckie 9A	101- 80/12	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Kultura ceramiki wstęgowej rytej Neolit ? Grupa tarnobrzeska Kultura przeworska
26.	Budy Łańcuckie 9B	101- 80/12	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Grupa tarnobrzeska Kultura przeworska
27.	Budy Łańcuckie 10	101- 80/13	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Kultura przeworska Wczesne średniowiecze
28.	Budy Łańcuckie 11	101- 80/14	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia
29.	Budy Łańcuckie 12	101- 80/15	Ślad osadnictwa Osada Osada	Neolit Grupa tarnobrzeska Kultura przeworska
30.	Budy Łańcuckie 13	101- 80/16	Ślad osadnictwa	Kultura nieokreślona
31.	Budy Łańcuckie 14	101- 80/17	Punkt osadnictwa	Grupa tarnobrzeska
32.	Budy Łańcuckie 15	101- 80/18	Osada	Grupa tarnobrzeska
33.	Budy Łańcuckie 16	101- 80/19	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Kultura trzciniecka Grupa tarnobrzeska
34.	Budy Łańcuckie 17	101- 80/20	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska
35.	Budy Łańcuckie 18	101- 80/21	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska
36.	Budy Łańcuckie 19	101- 80/22	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska
37.	Budy Łańcuckie 20	101- 80/23	Ślad osadnictwa	Kultura nieokreślona
38.	Budy Łańcuckie	101- 80/24	Ślad osadnictwa	Kultura trzciniecka

	21		Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Kultura łużycka Kultura nieokreślona
39.	Budy Łańcuckie 22	101- 80/25	Punkt osadnictwa Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzaska Kultura przeworska
40.	Budy Łańcuckie 23	101- 80/26	Ślad osadnictwa	Kultura nieokreślona
41.	Budy Łańcuckie 24	101- 80/27	Ślad osadnictwa Punkt osadnictwa	Kultura trzciniecka Grupa tarnobrzaska
42.	Budy Łańcuckie 25	101- 80/28	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzaska
43.	Budy Łańcuckie 26	102- 80/13	Ślad osadnictwa Osada	Kultura przeworska Kultura nieokreślona
44.	Budy Łańcuckie 27	102- 80/14	Osada	Kultura nieokreślona
45.	Budy Łańcuckie 28	102-80/15	Ślad osadnictwa	Kultura nieokreślona
46.	Budy Łańcuckie 29	102- 80/16	Osada ?	Kultura nieokreślona
47.	Dębina 1	102-79/5	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia ?
48.	Dębina 2	102-79/6	Ślad osadnictwa	Neolit ?
49.	Dębina 3	102- 79/45	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Kultura świderska Kultura przeworska
50.	Dębina 4	102- 79/46	Punkt osadniczy	Kultura łużycka
51.	Dębina 5	102- 79/47	Punkt osadniczy	Kultura łużycka
52.	Korniaktów Północny 1A	101- 80/31	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Kultura trzciniecka Grupa tarnobrzaska Kultura przeworska ?
53.	Korniaktów Północny 1B	101- 80/31	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Grupa tarnobrzaska Kultura nieokreślona
54.	Korniaktów Północny 2	101- 80/32	Osada	Grupa tarnobrzaska
55.	Korniaktów Północny 3	101- 80/33	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Kultura ceramiki sznurowej Grupa tarnobrzaska Kultura nieokreślona

56.	Korniaktów Północny 4A	101- 80/34	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Epoka kamienia ? Kultura przeworska
57.	Korniaktów Północny 4B	101- 80/34	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska Kultura nieokreślona
58.	Korniaktów Północny 5	101- 80/35	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Kultura ceramiki wstęgowej rytej Grupa tarnobrzeska Wczesne średniowiecze
59.	Korniaktów Północny 6	101- 80/36	Ślad osadnictwa	Kultura nieokreślona
60.	Korniaktów Południowy 1	102- 80/41	Ślad osadnictwa	Kultura nieokreślona
61.	Korniaktów Południowy 2	102- 80/42	Ślad osadnictwa	Kultura nieokreślona
62.	Korniaktów Południowy 3	102-80/43	Ślad osadnictwa	Kultura nieokreślona
63.	Wola Dalsza 1	102- 78/29	Punkt osadniczy	Kultura przeworska
64.	Wola Dalsza 2	102- 80/30	Ślad osadnictwa	Kultura łużycka
65.	Wola Dalsza 3	101- 79/36	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Neolit Kultura łużycka
66.	Wola Dalsza 4	101- 79/37	Punkt osadniczy	Kultura przeworska
67.	Wola Dalsza 5	101- 79/38	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Kultura łużycka Kultura przeworska
68.	Wola Dalsza 6	102- 79/64	Osada	Późne średniowiecze

4.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Kuźnia z Białobrzegów z 1881 r. znajdująca się w Parku etnograficznym należącym do Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej.

Kuźnia została wybudowana przez Wawrzyńca Leję w **1881 r.** Stała w Białobrzegach, na skrzyżowaniu dróg do Łańcuta, Żołyni i Bud Łańcuckich, i przez pokolenia pracowali w niej kowale z rodu Lejów. Wewnątrz znajduje się standardowe wyposażenie kuźni. Warto zwrócić uwagę na wysunięty dach budynku – tworzy on otwarty **podcień**, pod który można było wprowadzać konie do podkucia.

4.2.7. Dziedzictwo kultury niematerialnej

Na terenie Gminy Białobrzegi działają zespoły folklorystyczne prezentujące dziedzictwo kulturalne poszczególnych miejscowości, funkcjonują również imprezy cykliczne nawiązujące do dziedzictwa kulturowego gminy Białobrzegi.

Do najbardziej znanych zespołów zalicza się:

- **Orkiestra Dęta**- działa przy Gminnym Ośrodku Kultury i Czytelnictwa w Białobrzegach. Na repertuar, jaki wykonuje orkiestra, składa się szeroki wachlarz utworów muzycznych o różnorodnym charakterze. Znajdują się w nim marsze, utwory rozrywkowe, pieśni patriotyczne i kościelne oraz ludowe.
- **Chór CANON**- działa przy Gminnym Ośrodku Kultury i Czytelnictwa w Białobrzegach. CANON jest chórem mieszanym, czterogłosowym. w repertuarze chóru znajdują się utwory rozrywkowe pieśni patriotyczne, kościelne oraz ludowe.
- **Zespół Pieśni i Tańca „Wisłok”**- działa przy Domu Kultury w Budach Łańcuckich (Prawych). Zespół ma w swym repertuarze muzykę i tańce ludowe, dzięki czemu przyczynia się do zachowania od zapomnienia dziedzictwa kulturowego regionu.
- **Zespół Śpiewaczy „Zagroda”**- działa w Domu Kultury w Woli Dalszej. Zespół „Zagroda” wykonuje w głównej mierze pieśni biesiadne, ludowe, religijne i patriotyczne. Działalność Zespołu przyczynia się do zachowania lokalnych tradycji i kultury.
- **Zespół Wokalny „Sąsiedzi”**- działa przy Gminnym Ośrodku Kultury i Czytelnictwa w Białobrzegach. w repertuarze Zespołu znajdują się pieśni biesiadne, religijne, patriotyczne, kolędy i utwory własne. Działalność Zespołu przyczynia się do podtrzymania lokalnych tradycji oraz kultury gminy i regionu.

Opisując wartości niematerialne Gminy warto również wspomnieć o następujących cyklicznych imprezach nawiązujących do dziedzictwa kulturowego naszego regionu:

- **Koncerty Kolęd i Pastorałek**- odbywające się co roku w styczniu, na zakończenie okresu Narodzenia Pańskiego. Występują na nim zespoły działające przy GOKiCz w Białobrzegach i prezentujące swoje aranżacje tradycyjnych polskich kolęd i pastorałek.
- **„Tak jadali, tak pijali i tak sobie tańcowali”**- cykliczne spotkania odbywające się w kwietniu, organizowane przez KGW w Budach Łańcuckich (prawa strona). Oprócz smakowania tradycyjnych regionalnych potraw prezentowane są staropolskie tańce ludowe, w tym tańce rzeszowskie i przeworskie.
- **„Pierogowy Zawrót Głowy”**- impreza organizowana przez Radę Sołecką, Ochotniczą Straż Pożarną i Koło Gospodyń Wiejskich w Budach Łańcuckich (prawa strona) oraz Gminny Ośrodek Kultury i Czytelnictwa w Białobrzegach. w ramach imprezy przeprowadzony jest konkurs na

tradycyjne pierogi, w którym biorą udział Koła Gospodyń Wiejskich i Stowarzyszenia Kobiet z terenu Gminy Białobrzegi. Oprócz części artystycznej imprezie towarzyszy degustacja potraw regionalnych.

- **Dożynki Gminne**- impreza cykliczna w podziękowaniu za pracę rolników rozpoczynająca się Mszą Świętą, a następnie odbywa się przemarsz korowodów z wieńcami dożynkowymi poszczególnych sołectw. Imprezom towarzyszy część artystyczna z prezentacją lokalnych zespołów, warsztaty i zabawy z motywami folklorystycznymi, a KGW z terenu gminy prezentują tradycyjne dania, które można degustować.
- **Święto Dyni**- w ramach imprezy organizowana jest degustacja najsmaczniejszych tradycyjnych potraw z dyni, przygotowanych przez Koła Gospodyń Wiejskich i Stowarzyszenia Kobiet z terenu Gminy Białobrzegi. w programie są również konkursy wiedzy o dyni oraz degustacja potraw z dyni. Organizatorami imprezy jest Stowarzyszenie Kobiet „Krokus” i Ochotnicza Straż Pożarna w Korniaktowie Południowym oraz Gminny Ośrodek Kultury i Czytelnictwa w Białobrzegach.
- **Przegląd Pieśni Maryjnej**- impreza o zasięgu powiatowym. Rozpoczęcie Mszą Św. w Kościele Parafialnym pw. Matki Bożej Różańcowej w Korniaktowie Południowym, a po niej odbywają się prezentacje zaproszonych zespołów śpiewaczych. Głównym celem przeglądu jest przypomnienie, jak i poznanie tradycyjnych polskich Pieśni Maryjnych, promocja zespołów śpiewaczych z terenu naszego powiatu, a także zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego. Organizatorzy: Zespół Śpiewaczy „Zielanki” w Korniaktowie Południowym oraz Gminny Ośrodek Kultury i Czytelnictwa w Białobrzegach.
- **Święto Niepodległości**- w Białobrzegach, po Mszy Świętej następuje uroczysty przemarsz pod tablicę upamiętniającą ofiary Zbrodni Katyńskiej, przy akompaniamencie orkiestry dętej, złożenie wieńców, odśpiewanie „Mazurka Dąbrowskiego”. w Korniaktowie Płn. odbywa się Niepodległościowy Marsz Partyzancki mający na celu uczczenie poległych i walczących podczas II wojny światowej na naszych terenach. w Domu Kultury w Woli Dalszej organizowana jest uroczysta akademia, podczas której, prezentowana jest przez uczniów Szkoły Podstawowej w Woli Dalszej część artystyczna oraz odbywa się wspólne śpiewanie pieśni patriotycznych.
- **Powiatowe Katarzynki**- impreza cykliczna podczas której, prezentowana jest historia ciasta piernikowego i związanych z jego wypiekiem ciekawostek. Głównym motywem jest konkurs na najsmaczniejsze ciasto piernikowe oraz ciasteczka pierniczki. Impreza skierowana do Kół Gospodyń Wiejskich i Stowarzyszeń Kobiet z terenu powiatu łańcuckiego. Podczas imprezy następuje również degustacja regionalnych potraw. Celem imprezy jest m.in. propagowanie sztuki kulinarnej z zachowaniem tradycji regionu, pogłębienie wiedzy na temat tradycyjnych receptur wypieku ciast piernikowych.

- **Jarmark Bożonarodzeniowy**- impreza organizowana przez GOKiCz w Białobrzegach. Przygotowywane są stoiska z rękodziełem i artykułami spożywczymi, które można zakupić na zbliżające się święta bożonarodzeniowe.
- **Straż grobowa, tzw. „Turki”**- przy Parafii Rzymsko-Katolickiej pw. Niepokalanego Serca NMP w Budach Łańcuckich. Tradycje te są nieprzerwanie kontynuowane od 1922r. Jest to tradycja wielkanocna wywodząca się z Odsieczy Wiedeńskiej Jana III Sobieskiego. w wyprawie tej mieli brać udział lokalni chłopci, którzy po zwycięskiej bitwie, ubrani w zdobyczne barwne stroje tureckie, wrócili w Wielkanoc do swoich miejscowości, gdzie – w podziękę za szczęśliwy powrót – zaciągnęli wartę przy Grobie Chrystusa. Mundury „Turków” są bogato przybrane szarfami, kolorowymi sznurami z koczotami. Turki wyposażone są w imitację broni, tj. szable. Okazałym elementem stroju jest także wysoka czapka typu czako oklejona kolorową cynfolią, piórami i koralami.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

W myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. podstawowe formy ochrony zabytków stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. uznanie za pomnik historii;
3. utworzenie parku kulturowego;

4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Białobrzegi spełniają swoje funkcje następujące w wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków, ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy, decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

W rozumieniu Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ewidencja zabytków to uporządkowany zbiór opracowań, wykonywanym wg. jednorodnych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w gminnej ewidencji zabytków ujęte są zabytki nieruchome: budynki, układy urbanistyczne, zespoły budowlane i zabytki archeologii.

W celu ochrony zabytków Gmina Białobrzegi opracowała w 2012 r. Gminną Ewidencję Zabytków, która została przyjęta wraz z programem opieki nad zabytkami gminy Białobrzegi na lata 2012-2015. Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Białobrzegi prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych:

1. zabytków nieruchomych,
2. stanowiska archeologicznych.

Gminna Ewidencja Zabytków ma charakter zbioru otwartego i podlegać będzie aktualizacji.

Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, polegająca na włączeniu lub wyłączeniu zabytków z niej obiektów i obszarów następować będzie Zarządzeniem Wójta Gminy Białobrzegi po uprzednim uzyskaniu akceptacji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemysłu - Delegatura w Rzeszowie. Na obszarze Gminy Białobrzegi jest zlokalizowanych 93 zabytków oraz 68 stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT dotycząca zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Białobrzegi:

Mocne strony:

- duża liczba stanowisk archeologicznych świadczących o historii obszaru,
- zachowane poczucie tożsamości, pielęgnowanie obrzędów i tradycji,
- realizacja przedsięwzięć kulturalnych w zakresie działalności gminnych jednostek kultury: Gminnego Ośrodka Kultury i Czytelnictwa w Białobrzegach,
- zasoby leśne o walorach turystycznych i rekreacyjnych,
- zdrowy i zróżnicowany mikroklimat,
- niski poziom zanieczyszczenia środowiska,
- obszary zróżnicowane przyrodniczo oraz krajobrazowo,
- biegnące przez Gminę szlaki rowerowe i piesze,
- dobrze wykształcona sieć osadnicza,
- duży rozwój inwestycyjny Gminy, co skutkuje większą atrakcyjnością gospodarczą Gminy,
- bogata baza sportowo-rekreacyjna,
- położenie gminy na głównych szlakach komunikacyjnych (autostrada A4, droga wojewódzka nr 887),
- bliskość miast: Łańcut, Rzeszów, Sokołów Małopolski, Głogów Małopolski, Leżajsk, Przeworsk,

- dostępność terenów pod rozwój funkcji gospodarczych, mieszkaniowych lub innych.

Słabe strony:

- większość obiektów wpisanych do GEZ stanowi własność osób prywatnych,
- bardzo wysokie koszty modernizacji i remontu obiektów zabytkowych,,
- trudna sytuacja finansowa właścicieli obiektów zabytkowych,
- brak rozwiniętej bazy noclegowej,
- brak bazy turystycznej,
- zbyt mały obszar terenu Gminy objęty Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego,
- brak świadomości mieszkańców w kwestii znaczenia posiadanych zabytków,
- ograniczony dostęp uzyskania dofinansowania.

Szanse:

- dogodne położenie Gminy względem ośrodków miejskich,
- bliskość infrastruktury komunikacyjnej w postaci zjazdu do autostrady A4,
- promocja walorów kulturowych i historycznych gminy m.in. poprzez wydawanie i rozpowszechnianie nowych publikacji w formie albumów, broszur, folderów i ulotek oraz poprzez stronę internetową,
- uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym,
- organizowanie plenerowych imprez będących elementem promocji,
- pozyskanie dotacji z różnych źródeł na prace konserwatorskie i restauratorskie zabytków,
- wspieranie przedsięwzięć lokalnych w ramach ochrony dziedzictwa kulturowego,
- zachowane przykłady budownictwa drewnianego,
- spożytkowanie walorów przyrodniczych i kulturowych Gminy w rozwoju różnych form turystyki (np. pieszej i rowerowej), rekreacji oraz sportu,

Zagrożenia:

- degradacja zabytków poprzez niewłaściwe użytkowanie obiektów zabytkowych,
- brak udostępniania obiektów zabytkowych i atrakcyjnych miejsc dla turystów,
- brak powszechnej świadomości realnej i potencjalnej wartości zastanych zasobów kulturowych,
- jednostronne patrzanie na zabytek: jako kosztowny w remoncie i utrzymaniu, trudny do wykorzystania obiekt,
- brak środków finansowych na właściwą opiekę nad zabytkami,
- negatywne konsekwencje zmian w środowisku przyrodniczym, a tym samym w zabytkowych układach zieleni, m.in. zanieczyszczenie powietrza, spowodowane stosowaniem tradycyjnego systemu ogrzewania domów,

- zwiększającym się natężeniem ruchu samochodowego,
- brak inwestycji związanych z zagospodarowaniem rzek i ich otoczenia dla turystyki,
- brak inwestycji w zalewy po-żwirowe, które mogłyby zwiększyć atrakcyjność turystyczną Gminy,
- brak bazy turystycznej,
- niekontrolowany rozwój inwestycyjny, który może wpływać niekorzystnie na krajobraz kulturowy,
- powstawanie inwestycji wpływających negatywnie na krajobraz kulturowy,
- brak skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego lub niedostateczne działania w tymże kierunku,
- nieuregulowane stany prawne nieruchomości zabytkowych uniemożliwiające należytą opiekę.

7. Założenia programowe

Program opieki nad zabytkami dla gminy Białobrzegi służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów, wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska naturalnego i kulturowego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, alby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, za pomocą analizy SWOT, zostały opracowane trzy kierunki działań, do których realizacji wyznaczono zadania. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

7.1. Priorytety programu opieki

Określono priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami (z uwzględnieniem celów wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) wynikające z diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego i oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego oraz ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Priorytety sformułowano w perspektywie wieloletniej.

Zgodnie z przytoczonymi wyżej przepisami ustawowymi ochrona zabytków należy do zadań własnych gminy. Ustalone poniżej priorytety, cele strategiczne i wynikające z nich cele operacyjne oraz kierunki działania wyznaczają politykę gminy w zakresie ochrony zabytków na lata 2024-2027.

PRIORYTETY:**PRIORYTET 1.-Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy.**

- Wykonanie prac budowlanych i remontowych przy obiektach wpisanych do GEZ będących własnością Gminy Białobrzegi,
- Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych na terenie Gminy o możliwości pozyskania środków finansowych na utrzymanie i odnowę zabytku,
- Bieżąca aktualizacja planu ochrony zabytków Gminy Białobrzegi na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

PRIORYTET 2 – Działania ogólne z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego:

- Bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków.
- Utrzymanie cech budownictwa regionalnego w nowo projektowanej architekturze.

PRIORYTET 3. Edukacja i szerzenie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym:

- Organizowanie imprez plenerowych z elementami tradycji lokalnej.
- Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów oraz rozszerzenie działalności Gminnego Ośrodka Kultury i Czytelnictwa oraz Gminnego Ośrodka Sportu i Rekreacji służących podtrzymywaniu tradycji niematerialnych.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

W tej części dla realizacji wyznaczonych priorytetów określono długofalowe kierunki działań (wykraczające często ponad 4-letni okres obowiązywania programu) wraz z oczekiwanymi rezultatami:

Kierunek I:**Zahamowanie procesu degradacji obiektów zabytkowych i poprawa ich stanu zachowania.****Zadania:**

- prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy,
- typowanie do badań wykopaliskowych stanowisk archeologicznych zagrożonych pracami prowadzonymi w ramach realizacji inwestycji,
- podejmowanie starań o pozyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością Gminy,
- kontrola stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy,

- kształtowanie świadomości mieszkańców o swoich zasobach kulturowych i zwracanie uwagi społeczności lokalnej na potrzebę dbałości o dziedzictwo poprzednich pokoleń oraz na obowiązek ratowania go,
- podejmowanie współpracy z właścicielami zabytków położonych na terenie gminy, w tym także udzieliła merytorycznej pomocy tymże właścicielom w pozyskaniu środków finansowych umożliwiających konserwację czy renowację tego zabytku np. informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na ich remonty.

Kierunek II:

Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

Zadania:

- zachowanie tożsamości lokalnej i historycznej gminy,
- dbałość o ład przestrzenny w Gminie,
- aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków,
- udostępnianie informacji o zabytkach na stronie internetowej Gminy,

Kierunek III:

Edukacja społeczeństwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

Zadania:

- organizowanie i wspieranie realizacji działań edukacyjnych (konkursy, wystawy) z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi,
- edukacja i kształtowanie opinii publicznej na rzecz ochrony zabytków.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu* jest Wójt Gminy Białobrzegi. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy, np. dotyczących zarówno zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jak i tworzenia nowych planów, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- instrumenty finansowe – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z funduszy europejskich i innych środków pomocowych na realizację programu;

- instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania;
- instrumenty koordynacji - obejmujących między innymi realizację projektów i programów Gminy Białobrzegi dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, współpraca z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Przemyślu, współpraca z sąsiednimi samorządami w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym;
- instrumenty społeczne – obejmujących między innymi edukację kulturową, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania społecznych opiekunów zabytków oraz edukacja kulturowa.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Białobrzegi, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go uchwałą.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt Gminy zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawienia go Radzie Gminy. Program powinien zostać zaktualizowany po czterech latach i ponownie przyjęty przez Radę Gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie obowiązywania programu, efektywność wykonania zadań, wartość finansową zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji, zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz jednostkami odpowiedzialnymi za zabytki.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami mogą być finansowane z różnych źródeł. Gmina Białobrzegi na chwilę obecną nie posiada uchwały, która w sposób jednoznaczny regulowałaby kwestie sposobu dofinansowania prac renowacyjnych i konserwatorskich przy obiektach ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Podstawowymi źródłami finansowania są:

1. Źródła publiczne;

- a. budżet państwa - m.in. środki w ramach dotacji udzielanych na ochronę dziedzictwa kulturowego udzielane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz Kościelny, Rządowy Program Odbudowy Zabytków,
 - b. budżet Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.,
 - c. budżet Marszałka Województwa Podkarpackiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r.,
 - g. fundusze europejskie
2. Źródła prywatne (fundusze niepubliczne);
- a. osób fizycznych - składki i zbiórki publiczne na określony cel dla danej wspólnoty społecznej,
 - b. osób prawnych, szczególnie przedsiębiorstw, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji, kościelnych fundacji prawnych.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. w przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem jest gmina Białobrzegi,
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Białobrzegi.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami zabytkowymi, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców.

12. Bibliografia

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 840 ze zm.).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 40 ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. 2023, poz. 977 ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 682 ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 2556 ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 1336 ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 344 ze zm.).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020, poz. 194 ze zm.).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 571).
- 11) Ustawa z 31 stycznia 1959 o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t.j. Dz.U. 2023, poz. 887).
- 12) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 385).
- 13) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 2393).
- 14) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020, poz. 164, ze zm.).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021, poz. 81).
- 16) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021, poz. 56).
- 17) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28 kwietnia 2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
- 18) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10 stycznia 2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
- 19) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9 lutego 2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 30, poz. 259)
- 20) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25 sierpnia 2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153).
- 21) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18 kwietnia 2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510).
- 22) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.
- 23) Narodowa Strategia Kultury na lata 2007-2013 wraz z jej uzupełnieniem na lata 2004-2020.
- 24) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 25) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022-2025
- 26) Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030.
- 27) Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030.
- 28) Strategia rozwoju turystyki w województwie podkarpackim.
- 29) Strategia Rozwoju Gminy Białobrzegi na lata 2023-2032
- 30) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białobrzegi.

- 31) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białobrzegi.
- 32) Materiały udostępnione przez Gminny Ośrodek Kultury i Czytelnictwa w Białobrzegach.
- 33) Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Białobrzegi,
- 34) Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Białobrzegi na lata 2012-2015.
- 35) Gminny program opieki nad zabytkami- poradnik metodyczny

www.zabytek.pl

www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/

www.nid.pl

www.samorzad.nid.pl